

ESF projekt
'Medijsko obrazovanje je važno.MOV'

ima
volje,
ima
li i načina?

PROCJENA DRUŠTVENOG UTJECAJA SMJERNICA
ZA RAZVOJ MEDIJSKOG OBRAZOVANJA

Paško Bilić

Nikola Buković

Matija Mrakovčić

Impressum

AUTORI:
Paško Bilić
Nikola Buković
Matija Mrakovčić

IZVRŠNI UREDNIK:
Matko Vlahović

DIZAJN:
Bojan Crnić

NAKLADNIK:
Gong

IZVRŠNA DIREKTORICA:
Oriana Ivković Novokmet

Mihanovićeve 14, 10 000 Zagreb
gong@gong.hr
www.gong.hr

ISBN: 978-953-7960-45-2

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda

Publikacija je nastala u sklopu projekta UP.04.2.1.06.0047 "Medijsko obrazovanje je važno.MOV", sufinanciranog sredstvima Europskog socijalnog fonda. Njezin sadržaj je isključiva odgovornost Gong-a.

Sadržaj

—	Sažetak	4
1.	Uvod	6
2.	Pregled stanja i predložene intervencije	8
3.	Procjena društvenog utjecaja	10
4.	Analitički pristup	12
5.	Pregled nalaza	14
5.1.	Potencijal društvenog utjecaja i provedivosti preporuka u osnovnoškolskom obrazovanju	15
5.2.	Potencijal društvenog utjecaja i provedivosti preporuka u srednjoškolskom obrazovanju	18
5.3.	Potencijal društvenog utjecaja i provedivosti preporuka u međupredmetnoj provedbi Građanskog odgoja i obrazovanja	23
5.4.	Potencijal društvenog utjecaja i provedivosti preporuka u neformalnom obrazovanju	25
5.5.	Dodatne teme	28
6.	Rasprava i zaključci	29
6.1.	Zajednički nalazi i zaključci	30
6.2.	Specifični nalazi i zaključci	33
6.3.	Dodatni nalazi i zaključci	35
—	Reference	37

Sažetak

Osnovni je cilj ove analize procijeniti potencijal društvenog utjecaja preporuka za razvoj medijske pismenosti razvijenih u sklopu projekta *Medijsko obrazovanje je važno. MOV*. Potencijal društvenog utjecaja operacionaliziran je kao procjena relevantnosti i provedivosti preporuka, a analiziran je na razinama osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, u područjima međupredmetne provedbe Građanskog odgoja i obrazovanja te neformalnog obrazovanja. U analizi srednjoškolskog obrazovanja posebna pozornost posvećena je razlikama između gimnazijskih programa, programa za tehničarska zanimanja (četverogodišnji i petogodišnji strukovni programi) i programa za obrtnička zanimanja, odnosno zanimanja u industriji i prodaji (trogodišnji strukovni programi).

Rezultati su djelomično utemeljeni na literaturi, rezultatima istraživanja medijske pismenosti provedenom na reprezentativnom uzorku hrvatskih građana te rezultatima istraživanja o praksi poučavanja medijske pismenosti provedenom među učiteljima razredne nastave i učiteljima Hrvatskog jezika. Analiza se u najvećoj mjeri oslanja na podatke dobivene iz dvanaest fokusnih grupa provedenih među nastavnicima u osnovnim školama, nastavnicima i učenicima različitih srednjoškolskih programa, edukatorima iz udruga koje provode neformalne programe medijskog obrazovanja, kao i osobama koje su u tim programima sudjelovale.

↓

Kada je riječ o potencijalu društvenog utjecaja na razini osnovnoškolskog obrazovanja, analiza ukazuje na nesrazmjer između relevantnosti preporuke koja se odnosi na otvaranje dodatnog prostora medijskom obrazovanju u okviru nastavnog procesa i njene provedivosti. Među različitim skupinama sudionika prevladava visoka razina konsenzusa o potrebi da se o medijskoj pismenosti u osnovnoškolskom obrazovanju uči više i drukčije, no istovremeno postoji i visoka razina rezerviranosti prema bilo kakvom povećanju radnog opterećenja unutar postojećeg provedbenog okvira. To jasno ukazuje na to da buduće zagovaračke inicijative u području medijske pismenosti moraju zauzeti jasan stav prema nekim ključnim reformskim procesima, kao što su cjelodnevna škola ili kurikularna reforma. Analizom je potvrđen značajan potencijal društvenog utjecaja preporuke o jačanju uloge knjižničara u izvedbi programa medijske pismenosti.

Na razini srednjoškolskog obrazovanja posebno je značajan izostanak (očekivane) učeničke potpore značajnijem uplivu novih tehnologija i alata u obrazovni proces. Takav nalaz ne treba interpretirati kao otpor novim tehnologijama u nastavi, već kao očekivanje da se ona koristi na svrhovit način koji doprinosi kvaliteti obrazovnog procesa (a ne da bude sama sebi svrha). Učenici, ali i nastavnici iskazuju visok stupanj podrške problemski orijentiranim, odnosno projektnim pristupima poučavanju medijske pismenosti. Nalazi studije očekivano potvrđuju da kvalitetno poučavanje medijske pismenosti u trogodišnjim strukovnim programima zahtijeva specifičan i inovativan pristup, koji uvažava relativno nisku razinu temeljnih kompetencija te društvenog kapitala većine učenika koji takve programe upisuju.

Procjena potencijala društvenog utjecaja pokazala je da preporuke usmjerene kvalitetnijem uključivanju elemenata medijske pismenosti u međupredmetnu provedbu Građanskog odgoja i obrazovanja nisu relevantne u okolnostima trenutne provedbe te međupredmetne teme u Hrvatskoj. Podaci prikupljeni u fokusnim grupama potvrđuju nalaze drugih istraživanja o poteškoćama u njezinoj provedbi (manjak standardizacije i obuhvata, oslanjanje na entuzijizam nastavnog kadra), što ukazuje da buduće zagovaračke napore treba usmjeriti osiguravanju primjerenog mjesta Građanskom odgoju i obrazovanju u obrazovnim sustavu, prvenstveno u vidu obveznog predmeta.

Najvažniji nalazi koji se odnose na područje neformalnog obrazovanja ukazuju na visoku relevantnost i provedivost ključne preporuke o uvođenju višegodišnjih financijskih potpora neformalnim programima medijskog obrazovanja, pod pretpostavkom postojanja minimuma političke volje. Slično vrijedi i za preporuke koje se odnose na odgovarajuće priznavanje te certifikaciju neformalnih programa medijskog obrazovanja, bilo u kontekstu njihova uključivanja u formalni obrazovni proces, bilo u svrhu osposobljavanja nastavnika. Potencijal društvenog utjecaja preporuke o priznavanju kompetencija stečenih neformalnim programima medijskog obrazovanja oslabljen je manjkom kapaciteta svih relevantnih dionika u Hrvatskoj da osmisle pristup i provedu odgovarajuće vrednovanje tih kompetencija.

Digitalizacija komunikacije otvara vrata novim mogućnostima stvaranja i prenošenja informacija u raznorodnim formatima, a konvergencija medija i internetskih platformi rezultira usložnjavanjem medijskog i komunikacijskog okruženja te potrebom za sustavnim razvijanjem analitičkog i kritičkog vrednovanja sve brojnijih izvora informacija. Medijska pismenost u tom je kontekstu prepoznata kao jedna od osnovnih kompetencija za život i rad u suvremenom, digitalno posredovanom svijetu. Njezin je razvoj pretpostavka stvaranja aktivnih građana i zdravih demokracija. Osim za lakše snalaženje u medijskom okruženju, zaštitu od potencijalno negativnih i bolje iskorištavanje pozitivnih utjecaja medija i različitih medijskih sadržaja, medijska pismenost je važna jer građanima¹ omogućuje sudjelovanje u svim aspektima društva te aktivno djelovanje u demokratskim procesima. U tom smislu odgovoran strateški pristup politici medijskog opismenjavanja trebao bi biti prioritet svakog demokratskog društva. Znanstvena istraživanja² i međunarodne institucije (Europska komisija, 2009, 2016, 2018, 2022; Europski parlament i Vijeće EU, 2006; UNESCO, 2013, 2018, 2019; Vijeće Europe 2022a, 2022b; Vijeće Europske Unije, 2018) u suglasnosti su oko važnosti medijske pismenosti u suvremenom društvu i demokratskim procesima.

↓

-
- 1 Izrazi koji se koriste u ovom tekstu, a imaju rodno značenje, koriste se neutralno i odnose se jednako na muški i ženski rod.
  - 2 Brojne su akademske definicije medijske pismenosti. Na primjer Aufderheide, 1993; Hobbs, 2019; Kellner i Share, 2019; Mihailidis i Thevenin, 2013; Potter, 2013.

Usprkos tomu, u hrvatskom je obrazovnom sustavu nastava medijske pismenosti fragmentirana kroz različite nastavne cjeline u različitim predmetima u osnovnim i srednjim školama. Da bi se to promijenilo, na razvoj medijskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj potrebno je sistemski i međusektorski djelovati. Obrazovni je sustav u domeni Ministarstva znanosti i obrazovanja, dok je medijska politika u domeni Ministarstva kulture i medija te Agencije za elektroničke medije. Ministarstvo kulture i medija može različitim mehanizmima kratkoročno i srednjoročno utjecati na kvalitetu javnog medijskog prostora te medijsku pismenost punoljetnih građana. Od početka 2022. Ministarstvo izrađuje Nacionalni plan razvoja kulture i medija za razdoblje od 2023. do 2027. godine, koji bi trebao obuhvatiti i razvoj medijske pismenosti. Međutim, javnosti još uvijek nije poznato na koji će se način Nacionalni plan baviti medijskom pismošću. Da bi se ostvario odgovarajući društveni utjecaj medijske pismenosti potrebno je razvijati obrazovnu politiku koja strukturirano osnažuje medijske kompetencije građana.

Medijska je pismenost društvena praksa u kojoj se učenje istovremeno odvija u svakodnevicu izvan obrazovnog sustava te u procesu formalnog učenja, odnosno obrazovanja. Međutim, formalni procesi učenja još uvijek nemaju dovoljan značaj niti istaknutost zbog fragmentarnosti u sklopu postojećih nastavnih predmeta. Povremena projektna logika neformalnog obrazovanja također doprinosi toj fragmentiranosti. Upravo se iz toga razloga u ovoj procjeni društvenog utjecaja usredotočujemo na smjernice za razvoj javnih politika u obrazovnom sustavu, odnosno na osnovnoškolskoj, srednjoškolskoj, međupredmetnoj i neformalno-obrazovnoj razini. Pritom uzimamo u obzir širi društveni kontekst medijske pismenosti opće populacije te nastavnika u osnovnim školama koji provode nastavu iz medijske pismenosti u razdoblju najosjetljivije socijalizacije djece u medijskom okruženju.

Da bi se osigurala dugoročna društvena promjena, osviješteno i angažirano građanstvo potrebno je razvijati skup vještina koje nisu samo usmjerene na aktualne tehnologije. Iako su tehničke vještine iznimno bitne u suvremenom digitalnom društvu,³ one su prvenstveno alat za postizanje kvalitetnije svakodnevice i građanske participacije. Tako, na primjer, UNESCO (2018) navodi pet stupova medijske i informacijske pismenosti. Prvo, informacija, komunikacija, knjižnice, mediji, tehnologija, Internet i drugi pružatelji informacija trebaju se koristiti za kritički građanski angažman i održivi razvoj. Drugo, svaki je građanin stvaratelj novih informacija i znanja koja sadrže neku poruku. Građani moraju biti osnaženi da ostvaruju pristup informacijama i znanju te novim oblicima izražavanja. Medijska i informacijska pismenost mora biti dostupna svim građanima. Treće, informacije, znanje i poruke nisu uvijek vrijednosno neutralni. Medijska i informacijska pismenost pomaže da građani to razumiju. Četvrto, svaki građanin želi znati i razumjeti nove informacije, znanje i poruke te komunicirati čak i ako toga nije svjestan. Ova se ljudska prava ne smiju ugroziti. Peto, medijska se pismenost ne stječe odjednom. Ona je dinamičan iskustveni proces. Potpuna je kada podrazumijeva znanja, vještine i stavove koji se odnose na pristup, vrednovanje, korištenje i proizvodnju sadržaja.

Medijska je pismenost, dakle, proces cjeloživotnog učenja (Vijeće Europe, 2022b; Vijeće Europske Unije, 2018) koji podrazumijeva kombinaciju kritičkog mišljenja, tehničkih vještina i aktivne komunikacije (Aufderheide, 1993, Hobbs, 2019, Kellner i Share, 2019). Međutim, njezin je začetak rezerviran za obiteljsku i ranu socijalizaciju te za osnovnoškolsko obrazovanje. Razvoj obrazovnih kurikula treba se temeljiti na principima kao što su unapređenje ljudskih prava, poticanje kulturne i jezične raznolikosti, osnaživanje i zaštita građana, rodna ravnopravnost, uklanjanje prepreka međusobnom razumijevanju (religijske, etničke, rodne, dobne, itd.), smanjivanje nejednakosti, vladavina prava, društvena participacija i tolerancija za ekonomski razvoj (UNESCO, 2019). Ovi principi podrazumijevaju razvoj niza kompetencija, društvenih vrijednosti i stavova. Da bi se to postiglo, potrebno je sistematizirati postojeću fragmentarnost i marginaliziranost medijskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj.

---

3 Vidjeti npr. Baron, 2019; Bhargava, 2019; van Laar i dr., 2020.

Pregled stanja i predložene intervencije

Medijska i informacijska pismenost prisutna je u gotovo svim kurikulumima⁴ te u međupredmetnim temama kao što je Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije (NN 7/19) ili Građanski odgoj i obrazovanje (GOO) (NN 10/19). U kurikulumu Hrvatskog jezika (NN 10/19) medijska se pismenost nalazi u domeni Kultura i mediji gdje se ističe medijska i informacijska pismenost kao preduvjet osobnog razvoja, uspješnog školovanja, cjeloživotnog učenja i kritičkog razmišljanja. Različite dimenzije medijske pismenosti prisutne su u kurikulumima Geografije (NN 7/19), Matematike (NN 7/19), Fizike (NN 10/19), Kemije (NN 10/19), Biologije (NN 7/19), Prirode i društva (NN 7/19), Likovne kulture i Likovne umjetnosti (NN 7/19), Glazbene kulture i Glazbene umjetnosti (NN 7/19) i Tehničke kulture (NN 7/19) te Povijesti (NN 7/19), Engleskog jezika (NN 7/19) i Informatike (NN 22/18).

Medijska je pismenost također prisutna i u raznim programima neformalnog obrazovanja čiji su nositelji u svojim projektnim aktivnostima organizacije civilnog društva (OCD). Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije (2014-2021) neformalno obrazovanje je usmjeravala prvenstveno prema odraslima, iako se djelomično odnosi i na osobe mlađe od 15 godina. Najčešće se provodi kroz tečajeve, radionice, seminare i specijalizacije koje se mogu razviti u ovlaštene programe usklađene sa formalnim obrazovanjem. Praćenje, unapređivanje i razvoj odgoja i obrazovanja u nadležnosti je Agencije za odgoj i obrazovanje i Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih.

↓

---

4 Za pregled vidi Draguzet (2020)

Medijska je pismenost ugrađena u odabrane odredbe Zakona o elektroničkim medijima (NN 111/21, 114/22) i Zakona o Hrvatskoj radioteleviziji (NN 137/10, 76/12, 78/16, 46/17, 73/17, 94/18, 114/22, 20/23). U Nacionalnom planu oporavka i otpornosti 2021. – 2026. prepoznata je kao dio uspostave provjere medijskih činjenica i sustava javne objave podataka. Agencija za elektroničke medije glavno je regulatorno tijelo u području elektroničkih medija. Međutim, uz funkciju medijskog regulatora Agencija za elektroničke medije provodi i projekte medijskog opismenjanja djece u suradnji sa UNICEF-om, upravlja portalom medijskapismenost.hr, financira programe medijske pismenosti te organizira Dane medijske pismenosti. Uprkos navedenim aktivnostima u području medijske politike, formalnog i neformalnog obrazovanja, medijska pismenost je fragmentirana, nepovezana i marginalizirana.

Istraživanja provedena u sklopu projekta 'Medijsko obrazovanje je važno' (Bilić, 2023; Ciboci Perša i dr., 2023) pokazuju da među punoljetnim građanima Republike Hrvatske postoji statistički značajna povezanost između kritičke percepcije tradicionalnih medija, kritičke percepcije informacija distribuiranih digitalnim alatima i stava prema kojem mediji trebaju predstavljati različite društvene skupine kao što su manjine ili isticati ravnopravnost spolova. Mlađi građani imaju višu razinu kritičkog mišljenja te u većoj mjeri iskazuju stav da mediji trebaju biti društveno uključivi (Bilić i Brajdić-Vuković, 2023). Međutim, kritičko mišljenje hrvatskih građana ne vodi većoj društvenoj participaciji. Samo je 6.4% ukupnog stanovništva proizvelo neki oblik medijskog sadržaja. Istovremeno je 32.3% populacije proizvodilo sadržaj na internetu, a manje od polovine proizvođača sadržaja na internetu (45%) stvara sadržaj vezan uz društvene i političke teme.

Proizvođači društveno i politički angažiranog sadržaja na internetu ne pokazuju ni pozitivnu niti negativnu statističku povezanost sa kritičkim stavom prema tradicionalnim i digitalnim medijima. Također nisu dovoljno zainteresirani za pitanja društvene uključenosti. Istovremeno, oni koji imaju najnižu razinu vještina pretraživanja interneta, manje su kritični prema tradicionalnim medijima i manje se slažu sa potrebom veće društvene uključenosti medija (Bilić i Brajdić-Vuković, 2023). S druge strane, pohađanje programa medijske pismenosti statistički je značajan prediktor građanskog angažmana i digitalne umrežene participacije u općoj populaciji (Vozab, 2023). Navedena istraživanja jasno pokazuju da medijska pismenost punoljetnih građana Republike Hrvatske ne postoji kao jedinstvena i povezana kombinacija kritičkog mišljenja, tehničkih vještina i aktivne komunikacije i participacije (Aufderheide, 1993, Hobbs, 2019, Kellner i Share, 2019).

Stoga ne iznenađuje da, promatrano iz perspektive osnovnoškolskog obrazovanja, paralelna istraživanja pokazuju da ni učitelji Hrvatskog jezika (58,2%) ni učitelji razredne nastave (52,5%) ne smatraju da su dovoljno educirani i medijski pismeni da bi učenike mogli educirati o sadržajima iz područja medijskog obrazovanja (Ciboci Perša i dr., 2023). Istovremeno, rijetko sudjeluju u programima neformalnog medijskog obrazovanja. Slično kao i na općoj populaciji, učitelji smatraju da posjeduju kritičko mišljenje, ali sami rijetko stvaraju medijske sadržaje. Većina smatra da bi se medijsko obrazovanje i dalje trebalo provoditi u sklopu nastave Hrvatskoga jezika, no 56,2% njih smatra da bi u škole trebalo uvesti poseban predmet koji bi se bavio samo medijskim obrazovanjem (Ciboci Perša i dr., 2022).

Kako bi se odgovorilo na izazove nastale fragmentiranim stanjem medijske pismenosti među punoljetnim građanima te fragmentiranim provođenjem nastavnih kurikuluma iz 2019. godine, u sklopu MOV projekta izrađene su *policy* smjernice za razvoj medijske pismenosti u osnovnim (DKMK, 2023) i srednjim školama (Telecentar, 2023), te za međupredmetnu nastavu (Gong, 2023) i neformalno obrazovanje (Kurziv, 2023).

SMJERNICE ZA OSNOVNE ŠKOLE (DKMK, 2023):

- ▶ Dati više prostora medijskom obrazovanju unutar obrazovnog sustava.
- ▶ Pojačati sadržaje koji su usmjereni na razvijanje kritičkog mišljenja.
- ▶ Educirati učitelje za provedbu kurikuluma.
- ▶ Osigurati učiteljima kvalitetne nastavne materijale.
- ▶ Poticati suradnju učitelja i knjižničara na medijskom opismenjanju.

PREPORUKE ZA SREDNJE ŠKOLE (Telecentar, 2023):

- ▶ Poticati razvoj ljudskih potencijala nastavnika hrvatskog jezika i informatike za provedbu multimedijskog projektnog učenja.
- ▶ Kreirati obrazovne sadržaje za multimedijsko projektno učenje.
- ▶ Razviti tehničke kapacitete za provedbu multimedijskih projekata u nastavi

SMJERNICE ZA MEĐUPREDMETNU NASTAVU (Gong, 2023):

- ▶ Osnažiti fokus kurikuluma GOO-a na rješavanje problema u zajednici koristeći se kompetencijom za proizvodnju medijskih sadržaja.
- ▶ Osnažiti dimenziju medijske pismenosti koja se odnosi na kreiranje sadržaja.
- ▶ Osnažiti horizontalnu zastupljenost medijskih kompetencija svih triju domena kurikuluma (Demokracija, Ljudska prava, Društvena zajednica).
- ▶ Pratiti dimenziju kritičkog čitanja u istraživanjima o medijskoj pismenosti
- ▶ Obrazovati o medijima u njihovim višestrukim ulogama.

SMJERNICE ZA NEFORMALNO OBRAZOVANJE (Kurziv, 2023):

- ▶ Uključiti vanjske stručnjake i predstavnike OCD-a u stvaranje, provedbu, vrednovanje i reviziju obrazovne politike.
- ▶ Uspostaviti transparentne kriterije, standarde i procedure za validaciju i certificiranje neformalnih obrazovnih programa OCD-a.
- ▶ Uspostaviti transparentne kriterije, standarde i procedure za suradnju odgojno-obrazovnih ustanova s OCD-ima.
- ▶ Implementirati višegodišnje potpore neformalnim programima medijske pismenosti.
- ▶ U bodovanju financiranja programa medijske pismenosti uključiti suradnje između OCD-a i javnih tijela (ustanova, institucija).

Procjena društvenog utjecaja

Procjena društvenog utjecaja međunarodno je priznati pristup (Esteves i dr. 2012; IAIA, 1994, 2003; Nicaise, 2008; Vanclay, 2003) kojim se analiziraju, vrednuju i kontroliraju pozitivne i negativne, namjeravane i nenamjeravane društvene posljedice javnih politika, programa ili projekata (Vanclay, 2003: 5). Jedna od ključnih karakteristika je *ex ante*, odnosno prethodna evaluacija utjecaja predloženih intervencija na aktere i dionike u sustavu na koje se djeluje. Pritom je važno holistički koristiti istraživačke metode kako bi se donositeljima odluka pružile relevantne informacije, odredili društveni utjecaji te omogućila evaluacija, praćenje i izbjegavanje mogućih rizika (IAIA, 2003: 234). Međutim, iako je presudno prikupljati podatke na znanstveno-utemeljene načine, bitno je naglasiti da je procjena društvenog utjecaja prvenstveno 'istraživanje djelovanja s ciljem informiranja o mogućem odabiru političkih odluka i mjerama, prije nego kao neki poseban alat ili metoda. Ovisno o temi koju istražuje ta procjena koristi različite alate iz mnogih drugih područja znanosti' (Bejaković, 2006: 4).

↓

Za procjenu društvenog utjecaja predloženih intervencija na projektu 'Medijsko obrazovanje je važno' korištene su metode analize strateških i drugih dokumenata na temelju kojih su izrađene smjernice za razvoj javnih politika (DKMK, 2023; Telecentar, 2023; Gong, 2023; Kurziv, 2023). Ankete na punoljetnim građanima Republike Hrvatske (Bilić, 2023)⁵ i učiteljima razredne nastave i Hrvatskog jezika u osnovnim školama (Ciboci Perša i dr. 2023)⁶ pružaju širi kontekstualni okvir za razumijevanje medijske pismenosti u općoj populaciji te medijske pismenosti među učiteljima koji obrazuju o medijskoj pismenosti u najranijoj socijalizacijskoj dobi. Metoda fokus grupa korištena je da bi se u direktnom razgovoru sa učiteljima, nastavnicima, edukatorima, učenicima i polaznicima neformalnih obrazovanja iz medijske pismenosti procijenili društveni utjecaji predloženih smjernica.

Održano je dvanaest fokus grupa u prosincu 2022. i siječnju 2023. na prigodnom uzorku od ukupno 39 ispitanika. Osigurana je varijabilnost po šest regija RH (Sjeverna Hrvatska,⁷ Središnja Hrvatska,⁸ Slavonija,⁹ Istra i Primorje,¹⁰ Dalmacija,¹¹ Zagreb i Zagrebačka županija¹²). Rekrutirani su nastavnici iz osnovnih, trogodišnjih, četverogodišnjih i petogodišnjih škola te gimnazija. U svakoj fokus grupi obavezno je sudjelovao barem jedan učitelj ili nastavnik hrvatskog jezika s obzirom na značaj u kurikulumu. Posebno su rekrutirani učenici i polaznici edukacija iz srednje strukovne škole u Slavoniji, medicinske škole u Slavoniji, srednje škole u sjevernoj Hrvatskoj i gimnazije u središnjoj Hrvatskoj. Rekrutirani su edukatori OCD-a iz Splita, Zagreba i Osijeka. Autori ovim putem zahvaljuju svim sudionicima fokusnih grupa bez čijeg doprinosa uspješna provedba ove procjene utjecaja ne bi bila moguća.

REGIJA	Nastavnici	Edukatori	Učenici i polaznici
Dalmacija	2	1	1
Istra i Primorje	2		1
Slavonija	2	1	2
Sjeverna Hrvatska	6		5
Središnja Hrvatska	6		2
Zagreb i Zagrebačka	3	3	2
UKUPNO 1	21	5	13
UKUPNO 2	39		

5 Istraživanje je provedeno na slučajnom dvo-etapno stratificiranom kvotnom nacionalno-reprezentativnom uzorku punoljetnih građana Republike Hrvatske (N=1033). Provedeno je kombinacijom online panela i licem u lice anketiranja u šest regija (Sjeverna Hrvatska, Središnja Hrvatska, Slavonija, Istra i Primorje, Dalmacija, Zagreb i Zagrebačka županija) te pet tipova naselja po veličini (do 999 stanovnika, od 1 000 do 4 999 stanovnika, od 5 000 do 24 999 stanovnika, od 25 000 do 99 999 stanovnika i više od 100 000 stanovnika). Online panelom prikupljeno je 84 posto, a licem u lice 16 posto anketa. Omjer je definiran na temelju dostupnih podataka o broju građana Republike Hrvatske koji se ne koriste internetom. Uzorak je reprezentativan po spolu, dobi, regiji i obrazovanju.

6 Korišten je prigodni uzorak učitelja koji su sudjelovali na Županijskim stručnim vijećima Hrvatskoga jezika i razredne nastave. U istraživanju je sudjelovalo 2229 učitelja i učiteljica iz svih hrvatskih županija od čega je 96,7% žena i 3,3% muškaraca. Prosječna dob učitelja je 45 godina, odnosno učitelja razredne nastave 47, a učitelja Hrvatskoga jezika 43 godine.

7 Koprivničko-križevačka, Krapinsko-zagorska, Međimurska i Varaždinska županija
8 Bjelovarsko-bilogorska, Karlovačka, Ličko-senjska i Sisačko-moslavačka županija
9 Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, Požeško-slavonska, Virovitičko-podravska i Vukovarsko-srijemska županija
10 Istarska i Primorsko-goranska županija
11 Dubrovačko-neretvanska, Splitsko-dalmatinska, Šibensko-kninska i Zadarska županija
12 Grad Zagreb i Zagrebačka županija

Analitički pristup

U utjecajnoj klasifikaciji Spencer, Ritchie i O'Connor (2005: 200-201) razlikuju 9 kvalitativnih istraživačkih pristupa. Ovu studiju bi najispravnije bilo klasificirati kao analizu politika/evaluacijsku studiju s obzirom da je: "...usmjerena davanju 'odgovora' na pitanja o kontekstu pojedinih politika i programa, učinkovitosti njihove provedbe te njihovom društvenom utjecaju". Specifičnost je naravno da se radi o svojevrsnoj "prethodnoj", *ex-ante* evaluaciji temeljnoj na perspektivi izvoditelja te polaznika formalnih i neformalnih programa medijskog obrazovanja. To znači da je u praksi analiza uglavnom usmjerena na bolje razumijevanje konteksta u kojem bi se preporuke trebale primijeniti, što može biti izuzetno korisno u procjenjivanju u kojoj su mjeri one usklađene sa stvarnim stanjem te potrebama na terenu (na engleskom: *goodness of fit*). S obzirom da uzorak ne obuhvaća još dvije skupine ključne za provedbu ovih programa: donositelje odluka (političare) te javne službenike, nalazi ne dopuštaju cjelovito zaključivanje o provedivosti predloženih preporuka. Ta manjkavost studije je ipak adresirana u kontekstu šireg projektnog dizajna, s obzirom da on predviđa intenzivne konzultacije s upravo te dvije skupine sudionika. Ideja je da se ishode tih konzultativnih procesa koristi komplementarno s nalazima ove studije u redizajnu predloženih preporuka, a onda i detaljnijem razvoju budućih strategija zagovaranja.

↓

Analitički proces bismo mogli opisati kao prevladavajuće deduktivan (Elo i Kyngäs, 2008; Mayring, 2014) ili usmjeren (na engleskom: *directed*; Hsieh i Shannon, 2005; slično u: Buković, 2022). To znači da je svaka preporuka razvijena u sklopu smjernica za unapređenje medijske pismenosti u formalnom i neformalnom obrazovanju pretvorena u zaseban kod te primijenjena na prikupljenu građu (transkripte fokusnih grupa). Za analizu je korišten računalni program za obradu kvalitativnih podataka MAXQDA. Inicijalna ideja je bila pojedine kodove primijeniti isključivo na pripadajuće elemente građe (na engleskom: *non-cross sectional analysis*) na način da se primjerice, kodovi razvijeni temeljem preporuka za međupredmetnu provedbu primjenjuju samo na fokusne grupe koje su bile usmjerene na testiranje te smjernice. Istraživači su odlučili ipak odustati od tog plana kada su shvatili da pojedini kodovi primjenjivi u različitim segmentima građe (na engleskom: *cross-sectional*; detaljnije o razlici između ova dva pristupa u: Spencer, Ritchie i O'Connor, 2005: 203). Tako se primjerice preporuka o potrebi ulaganja u tehničke kapacitete škola razvijena u sklopu smjernica za razvoj medijske pismenosti u srednjoškolskom obrazovanju pokazala iskoristivom i za analizu građe koja se odnosila na osnovnoškolsko obrazovanje.

Stoga su istraživači na koncu sve prethodno razvijene kodove primijenili na cijelu građu. Na koncu se ipak samo manji broj kodova pokazao prikladnim za takav pristup, odnosno mogli su se uspješno primijeniti i na druge transkripte. Rezultati su ipak prikazani odvojeno. Primjerice, elementi koji su za isti kod prikupljeni u sklopu različitih fokusnih grupa su prikazani u pripadajućim sekcijama pa će se čitatelj tako primjerice susresti s dvije procjene koje se odnose na preporuku usmjerenju jačanju tehničkih kapaciteta škola – jednu u rezultatima koji se odnose na osnovnoškolsko, a drugu u rezultatima koji se odnose na srednjoškolsko obrazovanje. Rezultati su prikazani tablično i to na način da je su za svaku preporuku prikazane kvalitativne procjene potencijala za društveni utjecaja te provedivosti, uz obrazloženja proizašla iz sažimanja pripadajućeg seta podataka.

Unatoč ovom prevladavajuće deduktivnom analitičkom procesu, istraživači su ostavili prostor induktivnom mapiranju dodatnih relevantnih tema koje nisu bile predviđene istraživačkim protokolom, a svejedno su se nametnule kao relevantne u fokusnim grupama. Sistematizacijom tako generiranih “otvorenih” kodova stvorene su dvije dodatne kategorije koje su također prikazane u sklopu izvještaja. Prva se odnosi na sigurnost na internetu, odnosno društvenim mrežama; a druga na važnost osnaživanja osnovnih kompetencija učenika koji polaze trogodišnje strukovne programe.

Nacrt izvještaja bio je raspravljen s deset znanstvenika i znanstvenica okupljenih u Znanstveno-istraživački savjet projekta *Medijsko obrazovanje je važno*¹³. Autori im zahvaljuju na korisnim prijedlozima koji su značajno unaprijedili završnu verziju izvještaja.

---

13 Znanstveno-istraživački savjet čine: Dragan Bagić (Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu), Lana Ciboci Perša (Hrvatsko katoličko sveučilište), Danijel Labaš (Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu), Predrag Pale i Juraj Petrović (Fakultet elektrotehnike i računarstva, Sveučilište u Zagrebu), Tomislav Levak (Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku), Marija Brajdić Vuković (Institut za društvena istraživanja u Zagrebu), Dina Vozab (Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu), Krešimir Krolo (Odjel za sociologiju, Sveučilište u Zadru) i Sunčana Franić (Institut za razvoj i međunarodne odnose).

5/6

*Pregled
nalaza*

Potencijal društvenog utjecaja i provedivosti preporuka u osnovnoškolskom obrazovanju

PRIJEDLOG INTERVENCIJE

MEDIJSKOM OBRAZOVANJU TREBA DATI VIŠE PROSTORA UNUTAR OBRAZOVNOG SUSTAVA

POTENCIJAL DRUŠTVENOG UTJECAJA

OSNOVNOŠKOLSKI NASTAVNICI/UČITELJI: Prva dominantna tema je sadržajna prezasićenost kurikuluma, obično zastarjelim te izlišnim elementima. To nastavnike i učitelje stavlja pred raskorak između želja i mogućnosti: uglavnom misle da je medijska pismenost važna i trenutno nedovoljno zastupljena, no uglavnom su protiv bilo kakvog povećavanja satnice. Prevladava sklonost inkrementalnom jačanju medijske pismenosti u osnovnoškolskom obrazovanju, s naglaskom na bolju educiranost nastavnika Hrvatskog jezika te kvalitetniju međupredmetnu provedbu. Manji dio nastavnika je ipak skloniji radikalnijim rješenjima, bilo uvođenju zasebnog predmeta, bilo značajnijem povećanju satnice unutar nastave Hrvatskog jezika. Druga dominantna tema je utjecaj Škole za život. Nastavnici uglavnom potvrđuju pozitivan utjecaj strukturiranja medijskog opismenijavanja u osnovnoj školi kroz predmetno područje „Kultura i mediji“ (domena C), no naglašavaju kako je način provedbe pripadajućih nastavnih jedinica, u vidu prikupljanja te prilagodbe materijala, metodičkog pristupa te ocjenjivanja posve nestandardiziran, odnosno prepušten nastavnicima.

PROVODITELJI NEFORMALNIH PROGRAMA: Među ovim sudionicima uglavnom vlada konsenzus da se medijsko obrazovanje, uključujući i ovo u sklopu područja „Kultura i mediji“ provodi u boljem slučaju bez jasnih standarda ili je u goreem slučaju često „mrtvo slovo na papiru“. Jedan sudionik iznosi prijedlog uvođenja zasebnog predmeta koji bi se bavio medijskom pismošću.

ZAKLJUČNO: Nalazi ukazuju da bi s obzirom na trenutno stanje bilo kakvo proširenje provedbenog okvira medijskog obrazovanja u osnovnom školstvu imalo značajan društveni utjecaj.

OCJENA PROVEDIVOSTI

► NISKA RAZINA

OBRAZLOŽENJE: nalazi ukazuju kako među nastavnicima postoji prepoznavanje važnosti teme te spremnost na inkrementalne promjene, no da nema pretjeranog povjerenja u ambicioznija rješenja (primjerice značajno povećanje satnice ili uvođenje zasebnog predmeta).

UNUTAR MEDIJSKOG OBRAZOVANJA POJAČATI SADRŽAJE KOJI SU USMJERENI NA RAZVIJANJE KRITIČKOG MIŠLJENJA PREMA MEDIJIMA I MEDIJSKIM SADRŽAJIMA

OSNOVNOŠKOLSKI NASTAVNICI iskazuju široku, ali nespecifičnu podršku jačanju kritičkog mišljenja kao komponente medijskog obrazovanja. Zapravo obično naglašavaju kako u tom dijelu i postoji najveća potreba među učenicima.

ZAKLJUČNO: S obzirom na široki konsenzus među nastavnicima da je jačanje kritičkog mišljenja ključna komponenta medijske pismenosti koja je trenutno manjkava u kurikulumu, preporuka ima značajan potencijal društvenog utjecaja.

► SREDNJA RAZINA (UVJETNO)

OBRAZLOŽENJE: osnovnoškolski nastavnici iskazuju visoku podršku osnaživanju ovih sadržaja unutar šireg okvira medijskog obrazovanja, no intervenciju treba dalje dizajnirati unutar okvira određenih prethodnom kategorijom, odnosno ograničenog prostora za uvođenje novih obrazovnih sadržaja u cjelokupan obrazovni sustav.

EDUCIRANJE UČITELJA ZA PROVEDBU KURIKULUMA

OSNOVNOŠKOLSKI NASTAVNICI iskazuju široku podršku kvalitetnijoj te nadalje dostupnoj edukaciji nastavnika u području medijske pismenosti. Nameću se tri ključne teme: i) važno je da nositelji vlasti budu aktivno uključeni u razvoj i pružanje edukacija (Grad Sisak i građanski odgoj i obrazovanje/GOO – dobar primjer; AZOO i MZO i GOO – loši primjeri); ii) sadržaji vezani uz izborne predmete i međupredmetne teme slabo zastupljeni i obrađeni u sklopu visokoškolskih ustanova koje educiraju budući školski kadar; iii) nevoljkost dijela nastavnika i učitelja da se kontinuirano educiraju, što rezultira ili izostancima ili nekvalitetnom participacijom; te na kraju dana, lošom nastavom.

PROVODITELJI NEFORMALNIH OBRAZOVNIH PROGRAMA gotovo u cijelosti dijele perspektivu nastavnika. Slažu se s procjenom potreba, kao i manjkavostima postojećeg modela te iskazuju spremnost da doprinesu razvoju novoga.

ZAKLJUČNO: Ovakav konsenzus ukazuje na visok potencijal pozitivnog društvenog utjecaja ove preporuke.

► SREDNJA RAZINA

OBRAZLOŽENJE: nalazi pokazuju kako osnovnoškolski nastavnici obuhvaćeni studijom u cijelosti podržavaju ovu preporuku i to na način kako je ona napisana te obrazložena u sklopu Smjernice za unapređenje medijske pismenosti u sklopu osnovnoškolskog obrazovanja. Slično razmišljaju i provoditelji neformalnih programa koji su spremni dati svoj obol razvoju i provedbi takvih edukacija. Međutim, provedivost je prije svega uvjetovana spremnošću visokoobrazovnih institucija da izmijene svoje programe edukacije budućeg nastavnog kadra kako bi uključili više elemenata vezanih uz medijsku pismenost te resornih institucija javne vlasti (MZO-a i AZOO-a) da razviju i podrže cjelovit sustav osposobljavanja u ovom području.

OSIGURATI UČITELJIMA KVALITETNE NASTAVNE MATERIJALE

OSNOVNOŠKOLSKI NASTAVNICI: Uz ovu kategoriju se veže relativno malen broj iskaza. Sudionici uglavnom ističu zadovoljstvo dostupnim materijalima, prvenstveno onima sa stranice medijskapismenost.hr; no istovremeno upozoravaju na njihovu raspršenost, neprilagođenost pojedinim ciljnim skupinama te činjenicu da ne obuhvaćaju sve bitne sadržajne elemente.

PROVODITELJI NEFORMALNIH PROGRAMA: Ističu da su nakon pandemije nastavnici skloniji sami tražiti materijale online. Pojavio se niz edukativnih platformi usmjerenih upravo tome.

ZAKLJUČNO: Nalazi u sklopu ove kategorije su previše neodređeni da bi se utemeljeno mogao procijeniti potencijal društvenog utjecaja ove preporuke.

► NIJE MOGUĆE PROCIJENITI NA TEMELJU NALAZA

POTICATI SURADNJU UČITELJA I KNJIŽNIČARA NA MEDIJSKOM OPISMENJAVANJU

OSNOVNOŠKOLSKI NASTAVNICI iznose unisonu podršku razvoju zasebnog kurikuluma za knjižničare te njihovom osnaživanju za preuzimanje istaknutije uloge u području medijske pismenosti. Najvažnija potencijalna prepreka su značajne razlike u iskustvima između sudionika, od kojih dio ističe iznimno pozitivna iskustva motiviranih i suradnih knjižničara, a dio suprotna u kojima knjižničari svoj posao reduciraju na upravljanje knjižnim fondom.

ZAKLJUČNO: Nalazi ukazuju na značajan potencijal jačanja kapaciteta za medijsko opismenjavanja osnovnih škola kroz strukturirano i osmišljeno uključivanje knjižničara u obrazovni proces.

► VISOKA RAZINA

OBRAZLOŽENJE: nalazi ne ukazuju na velike prepreke ostvarivanju ove preporuke, pod pretpostavkom da se ona potkrijepi odgovarajućim kadrovskim te materijalnim uvjetima.

RAZVITI TEHNIČKE KAPACITETE ZA PROVEDBU MULTIMEDIJSKIH PROJEKATA U NASTAVI

Iskustva OSNOVNOŠKOLSKIH NASTAVNIKA se u ovome slučaju bitno razlikuju. Dok većina ističe zadovoljstvo tehničkom opremljenošću svojih škola, dio njih upozorava na potrebu za bitnim poboljšanjima. Tako jedna nastavnica upozorava kako njezina škola trenutno ima puno tableta, ali i nedovoljno utičnica na kojima bi se oni punili pa stoga uglavnom ostaju neiskorišteni; druga upozorava kako je situacija na razini slabije razvijene županije u kojoj živi u praksi dosta neujednačena; a treća navodi kako u usporedbi sa slovenskom školom s kojom surađuje njezina škola ima više pametnih ploča, ali niti jedan program za učenje, što dovodi do apsurdne situacije da se ona koristi isključivo kao klasična ploča ili u boljem slučaju, kao projektor.

ZAKLJUČNO: Kao i u slučaju srednjoškolskih programa nalazi ukazuju na relativno visoku tehničku opremljenost osnovnih škola, ali i na izuzetke ili manjkavosti u provedbi/planiranju koje bi svakako valjalo adresirati ciljanim intervencijama.

► VISOKA RAZINA

OBRAZLOŽENJE: S obzirom da je provedeno nekoliko značajnih projekata usmjerenih informatičkom opremanju škola na nacionalnoj razini (e-Škole, Škola za život), razumno je pretpostaviti da je postavljena solidna osnova za provedbu ove preporuke; u smislu relativno visokog stupnja osnovne informatičke opremljenosti osnovnih i srednjih škola. Naglasak je sada potrebno staviti na ciljano opremanje uređajima i programima koji nisu bili osigurani prethodnim projektima, a važni su za provedbu kvalitetne nastave medijske pismenosti.

Potencijal društvenog utjecaja i provedivosti preporuka u srednjoškolskom obrazovanju

PRIJEDLOG INTERVENCIJE

POTICATI RAZVOJ LJUDSKIH POTENCIJALA NASTAVNIKA HRVATSKOG JEZIKA I INFORMATIKE ZA PROVEDBU MULTIMEDIJSKOG PROJEKTOG UČENJA¹⁴

POTENCIJAL DRUŠTVENOG UTJECAJA

NASTAVNICI U GIMNAZIJAMA: Bilježimo malen broj iskaza u ovoj kategoriji. Dominira zabrinutost prema mogućnosti cjelovite provedbe ovakve ambicioznije varijante medijskog učenja uslijed činjenice da se pojedinac može, ali i ne mora angažirati na dodatnoj pripremi koju ona zahtijeva, što se odnosi i na edukacije/aktivnosti osnaživanja. Ukratko, čini se da nastavnici sumnjaju u interes dobrog dijela svojih kolega da se upuste u takav ambiciozniji pristup nastavi pa čak i kad bi odgovarajuća podrška bila dostupna. Sudionici upozoravaju i na logističko-administrativne manjkavosti sustava (primjerice, nefunkcionalan prijevoz učenika u izvannastavnom vremenu) koje dodatno otežavaju izvedbu ovakve nastave te demotiviraju i dio inicijalno zainteresiranih nastavnika.

NASTAVNICI U TEHNIČKIM ŠKOLAMA također kroz malen broj iskaza potvrđuju kako je kvaliteta provedbe uglavnom prepuštena volji te inicijativi samih nastavnika.

NASTAVNICI U TROGODIŠNJIM PROGRAMIMA također kroz malen broj iskaza naglašeno ističu potrebu za dodatnim osposobljavanjima, bilo u sadržajnoj, bilo u tehničkoj komponenti.

UČENICI, SVE KATEGORIJE: Općenito prepoznaju da su im učitelji i nastavnici uglavnom inferiorni u vidu tehničke osposobljenosti za korištenje IK tehnologija te smatraju da bi se trebali osnaživati u tom smjeru. Upozoravaju da je dobar dio njih posve neupoznat s svijetom modernih društvenih mreža koje koriste mladi.

ZAKLJUČNO: Nalazi ne omogućavaju posebno utemeljeno zaključivanje o potencijalu društvenog utjecaja ove skupine intervencija, primarno jer nastavnici uopće dvoje u mogućnost njezine široke primjene.

OCJENA PROVEDIVOSTI

► SREDNJA RAZINA

OBRAZLOŽENJE: Iako temeljeni na malenom broju iskaza, nalazi ukazuju kako interes za različite edukacije te razvoj potencijala postoji među manjinom nastavnika. Međutim, oni isto ukazuju da će bez dodatnih poticajnih faktora aktivnosti osposobljavanja nastavnika (pa i onih Hrvatskog jezika te Informatike) u srednjim školama uglavnom dosezati užu jezgru motiviranih te zainteresiranih nastavnika. Izvjesno je da bi poseban izazov predstavljali trogodišnji programi.

14 Na općenitoj razini pitanja vezana uz ovu preporuku su generirala puno iskaza sličnim onima koji se vežu uz preporuku „Educiranje učitelja za provedbu kurikuluma“ u sklopu Smjernice za unapređenje medijskog obrazovanja unutar formalnog osnovnoškolskog sustava. Nastavnici i ovdje općenito podržavaju veću dostupnost edukacija, no kao što se vidi iz detaljnog opisa, sumnjaju u interes i motivaciju dijela nastavnika.

KREIRATI OBRAZOVNE SADRŽAJE ZA MULTIMEDIJSKO PROJEKTNO UČENJE

NASTAVNICI U GIMNAZIJAMA: Bilježimo malen broj relevantnih iskaza. Ključna tema je manjak kvalitete postojećih obrazovnih sadržaja, naročito udžbenika, koji su vizualno i metodički sve prihvatljiviji, no sadržajno nekoherentni te nepoticajni s aspekta kritičkog učenja.

UČENICI U GIMNAZIJAMA: Općenito iskazuju nesklonost uvođenju novih digitalnih sadržaja u učenje; smatraju da kroz Informatiku, ali i kroz svakodnevnu izloženost tehnologiji dovoljno razvijaju te kompetencije te ističu da oni koji imaju afinitet za taj tip sadržaja mogu upisivati pripadajuće fakultete. Slična je perspektiva i učenika tehničkih programa, koji ističu da bi im ovakav tip projektnog rada baziran na digitalnim vještinama vjerojatno bio i lakši, no u pravilu ili zazivaju mogućnost individualnog izbora oko upliva tehnologije u projektno učenje; ili ističu da bi se možda veći naglasak trebao staviti na fizičku komunikaciju „uživo“ u kojoj smatraju da upravo zbog izloženosti digitalnim tehnologijama zaostaju za prethodnim generacijama.

NASTAVNICI TEHNIČKIH PROGRAMA: Uglavnom iskazuju visoku razinu podrške projektnom učenju, no naglasak obično ne stavljaju na njihov multimedijalni karakter.

NASTAVNICI TROGODIŠNJIH PROGRAMA uglavnom prepoznaju kako bi projektni, a naročito multimedijски rad mogao biti osjetno zanimljiviji njihovim učenicima. Međutim, upozoravaju na manjak satnice potrebne za izvedbu takve nastave, a u jednom slučaju i na izostanak tehničke opremljenosti.

ZAKLJUČNO: nalazi u cjelini ukazuju kako su i nastavnici i učenici skloni projektnom učenju, neovisno o rezervacijama koje dio nastavnika ima vezano uz adekvatnost satnice. Međutim, multimedijски; a naročito digitalni element ove preporuke ne nalazi sličnu podršku među sudionicima. Tu je posebice zanimljivo da učenici nerijetko ističu kako bi uslijed visokog stupnja izloženosti multimedijalnim sadržajima u svakodnevnom životu možda bilo korisnije da se projektno učenje u školskom okruženju malo rastereti digitalne komponente, ili da se njezino korištenje prepusti individualnom izboru. Ovo u nešto manjoj mjeri vrijedi za trogodišnje programe gdje sudionici korištenje multimedijalnih sadržaja vide kao mogućnost pobuđivanja interesa među učenicima. Stoga se društveni potencijal ove preporuke može ocijeniti visokim u komponenti projektnog, a ograničenim u komponenti multimedijalnog učenja.

► SREDNJA RAZINA

OBRAZLOŽENJE: Nalazi ne daju posebno dobru osnovu za procjenu provedivosti ove preporuke, no načelno se može zaključiti kako u Hrvatskoj postoji znanje da se izrade adekvatni obrazovni sadržaji za projektno učenje medijske pismenosti. Pritom je važna prilagodba trogodišnjim strukovnim programima, kao i usmjerenje korištenje multimedijalne/digitalne komponente. Pri dizajniranju materijala treba voditi računa da ona doista doprinosi projektnom učenju, a ne da bude sama sebi svrha.

RAZVITI TEHNIČKE KAPACITETE ZA PROVEDBU MULTIMEDIJSKIH PROJEKATA U NASTAVI

Uzimajući u obzir relativno malen broj iskaza povezanih s ovom preporukom, sažimamo nalaze za sve skupine programa zajednički. NASTAVNICI uglavnom iskazuju relativno zadovoljstvo tehničkom opremljenošću svojih škola, uz periodičko isticanje potrebe za nekom specifičnom opremom (kamera, posebni softveri). UČENICI su uglavnom zadovoljni tehničkom opremljenošću škola, no dvoje učenika gimnazijskih programa upozorava kako su imali poteškoća s praćanjem online nastave uvedene tijekom pandemije. U prvome slučaju učenica nije dobila odgovarajuću opremu te se morala oslanjati na svoj laptop koji se pokvario; a u drugome slučaju je učeniku izdan neispravan laptop.

ZAKLJUČNO: Ovi relativno siromašni nalazi ukazuju kako je društveni potencijal ove preporuke ograničen; odnosno, da barem iz perspektive nastavnika i učenika nema potrebe za značajnim ulaganjima u tehničke kapacitete. Nalazi ipak ukazuju na potrebu da se u budućim slučajeva izvedbe online nastave svim učenicima osigura adekvatna te ispravna informatička oprema. Za robusniju procjenu je u ovom slučaju ipak potreban značajniji uzorak škola, ali i perspektiva vanjskih stručnjaka za medijsko obrazovanja.

► VISOKA RAZINA

OBRAZLOŽENJE: S obzirom da je provedeno nekoliko značajnih projekata usmjerenih informatičkom opremanju škola na nacionalnoj razini (e-Škole, Škola za život), razumno je pretpostaviti da je postavljena solidna osnova za provedbu ove preporuke; u smislu relativno visokog stupnja osnovne informatičke opremljenosti osnovnih i srednjih škola. Naglasak je sada potrebno staviti na ciljano opremanje uređajima i programima koji nisu bili osigurani prethodnim projektima, a važni su za provedbu kvalitetne nastave medijske pismenosti.

MEDIJSKOM OBRAZOVANJU TREBA DATI VIŠE PROSTORA UNUTAR OBRAZOVNOG SUSTAVA

NASTAVNICI U GIMNAZIJAMA: Unutar malobrojnih iskaza dominira tema podređenosti cjelokupnog obrazovnog procesa zahtjevima državne mature. To posebice ograničava razvojni potencijal u nastavi Hrvatskog jezika koji je obvezan na maturi te se nastavnici *de facto* osjećaju neodgovornima ako učenike na podučavaju u smjeru ishoda koji će se na maturi od njih tražiti (a medijska pismenost nije jedan od njih). U drugim kolegijima koji su na maturi izborni (Geografija) ili izbornim predmetima (Građanski odgoj i obrazovanje/Rijeka, Sisak) nastavnici imaju više fleksibilnosti.

NASTAVNICI U TEHNIČKIM ŠKOLAMA: Ovdje isto bilježimo relativno malen broj iskaze te određene rezerve prema kurikularnoj opterećenosti, ali općenito i puno veći stupanj otvorenosti prema radikalnijem pristupu, posebice u vidu uvođenju zasebnog obveznog ili izbornog predmeta „Medijska pismenost“.

NASTAVNICI U TROGODIŠNJIM ŠKOLAMA upozoravaju na potrebu, ali i na vrlo ograničen spektar mogućih promjena, posebice u svjetlu činjenice da se Hrvatski jezik provodi 3 sata tjedno, a da je dodatno najavljeno novo smanjenje ili čak ukidanje satnice niza općeobrazovnih predmeta. Najkonkretniji prijedlozi su vezani uz pojačavanje satnice Hrvatskog jezika za jedan sat tjedno te jaču zastupljenost medijske pismenosti u sadržajima građanskog odgoja i obrazovanja.

UČENICI UKLJUČENI U MEĐUPREDMETNU PROVEDBU podržavaju veću zastupljenost medijskog obrazovanja, htjeli bi da takva nastava bude praktična, zanimljiva te da se ne ocjenjuje.

ZAKLJUČNO: Kao i u slučaju osnovnih škola, nalazi ukazuju da bi s obzirom na trenutno stanje bilo kakvo proširenje provedbenog okvira medijskog obrazovanja imalo značajan društveni utjecaj.

► NISKA DO SREDNJA RAZINA

OBRAZLOŽENJE: nalazi ukazuju da u gimnazijskim i tehničkim programima najveći prostor leži u predmetima koji nisu obvezni na državnoj maturi, izbornim predmetima te izvannastavnim aktivnostima. Nalazi ukazuju i da je u trogodišnjim programima najrealnija zagovaračka strategija pokušaj očuvanja satnice općeobrazovnih predmeta te razvoj sadržaja i pristupa primjerenih učenicima trogodišnjih programa.

UNUTAR MEDIJSKOG OBRAZOVANJA POJAČATI SADRŽAJE KOJI SU USMJERENI NA RAZVIJANJE KRITIČKOG MIŠLJENJA PREMA MEDIJIMA I MEDIJSKIM SADRŽAJIMA

NASTAVNICI U GIMNAZIJAMA navode kako se sadržaji kojima se osnažuje kritičko mišljenje vrlo slabo zastupljeni u kurikulumima te se slabo vrednuju u sklopu državne mature (primjer: filozofski esej).

NASTAVNICI UKLJUČENI MEĐUPREDMETNU PROVEDBU upozoravaju na manjak kritičnosti prema medijskim, naročito internetskim sadržajem među današnjim srednjoškolskim generacijama („Oni se rađaju s mobitelom u rukama“).

UČENICI U GIMNAZIJAMA I TEHNIČKIM PROGRAMIMA: Dio sudionika vjeruje da djeca i mladi danas mogu dobro raspoznavati lažne vijesti, a dio zauzima posve suprotnu poziciju te smatra kako je podložnost mladih lažnim vijestima značajan problem.

ZAKLJUČNO: Nalazi ukazuju na relativno visoku razinu društvenog utjecaja uvođenja ove intervencije u svim tipovima srednjoškolskih programa, osim trogodišnjim strukovnim gdje nisu prikupljeni relevantni iskazi.

► SREDNJA RAZINA (UVJETNO)

OBRAZLOŽENJE: slično kao u slučaju osnovnih škola, postoji relativno široka podrška ovoj preporuci kako među učiteljima tako i među učenicima gimnazijskih i tehničkih programa. Ovdje vrijedi isto upozorenje o potrebi preciznijeg dizajniranja intervencije uzimajući u obzir ograničenja vezana uz satnicu. Nalazi ipak ne dopuštaju nikakvo utemeljeno zaključivanje o provedivosti ove preporuke trogodišnjim strukovnim programima.

Potencijal društvenog utjecaja i provedivosti preporuka u međupredmetnoj provedbi Građanskog odgoja i obrazovanja

PRIJEDLOG INTERVENCIJE

POTENCIJAL DRUŠTVENOG UTJECAJA

OCJENA PROVEDIVOSTI

MEĐUPREDMETNA PROVEDBA – OPĆENITI ISKAZI

NASTAVNICI UKLJUČENI U MEĐUPREDMETNU PROVEDBU iskazuju visoku razinu suglasja o tome da se medijska pismenost podučava krajnje sporadično. Posebice u okviru međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje stvar je svedena više-manje na individualnu inicijativu ili motivaciju pojedinih nastavnika. Većina nastavnika kao ključni problem vidi to što je međupredmetna provedba GOO-a dodana samo kao još jedan sloj nastavnog sadržaja, bez da su kurikulumi predmeta kroz koje bi se trebala provoditi iole rasterećeni. U većem broju iskaza se kao rješenje zaziva uvođenje zasebnog obveznog ili izbornog predmeta, s jasno propisanom satnicom za medijsku pismenost.

NASTAVNICI TEHNIČKIH PROGRAMA u okviru malog broja iskaza (3) iskazuju visoku razinu skepse prema kapacitetima da se međupredmetna nastava općenito, a onda i ona usmjerena medijskoj pismenosti, kvalitetno provodi u njihovim školama. Glavne prepreke su zasićenost kurikularnog okvira te kapaciteti/interes nastavnika. Jedan sudionik inzistira na uvođenju obveznog predmeta Građanski odgoj i obrazovanje, koji prepoznaje kao dobar okvir i za učenje o medijskoj pismenosti. Kad je riječ o NASTAVNICIMA GIMNAZIJSKIH PROGRAMA bilježimo jedan općenit iskaz o mogućnosti povezivanja pojedinih ishoda u sklopu predmeta Geografija s učenjem za medijsku pismenost.

U slučaju PROVODITELJA NEFORMALNIH OBRAZOVNIH PROGRAMA bilježimo jedan elaboriran iskaz u kojem sudionik navodi kako je u kurikulumu međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje naglasak na političkoj, a ne medijskoj pismenosti tako da je okvir za integriranje takvih sadržaja krajnje ograničen.

Nalazi u cjelini ukazuju kako preporuke razvijene u sklopu pripadajuće smjernice UGLAVNOM NISU RELEVANTNE U SVJETLU STANJA NA TERENU, ODNOSNO DA JE IZVJESNO DA U OVOM OBLIKU NEĆE POSTIĆI RELEVANTAN DRUŠTVENI UTJECAJ. Nastavnici uglavnom ne vide značajan prostor kvalitetne integracije sadržaja vezanih uz medijsku pismenost u okvir međupredmetnog GOO-a u njegovom trenutnom formatu; dok učenici uopće niti ne prepoznaju elemente nastave u kojima se ti nastavni sadržaji u praksi povezuju. TO UKAZUJE I DA BI IH, NEOVISNO O RELEVANTNOSTI, BILO TEŠKO I PROVESTI.

PRIJEDLOG INTERVENCIJE

POTENCIJAL DRUŠTVENOG UTJECAJA

OCJENA PROVEDIVOSTI

OSNAŽITI FOKUS KURIKULUMA GOO-A NA RJEŠAVANJE PROBLEMA U ZAJEDNICI KORISTEĆI SE KOMPETENCIJOM ZA PROIZVODNJU MEDIJSKIH SADRŽAJA

U dva iskaza sudionici načelno podržavaju jasnije usmjeravanje učenja o GOO-u na probleme zajednice općenito, a onda i specifično u dijelu medijske pismenosti.

OSNAŽITI DIMENZIJU MEDIJSKE PISMENOSTI KOJA SE ODNOSI NA KREIRANJE SADRŽAJA

Nisu zabilježeni relevantni iskazi.

OSNAŽITI HORIZONTALNU ZASTUPLJENOST MEDIJSKIH KOMPETENCIJA SVIH TRIJU DOMENA KURIKULUMA (DEMOKRACIJA, LJUDSKA PRAVA, DRUŠTVENA ZAJEDNICA)

Nisu zabilježeni relevantni iskazi.

PRATITI DIMENZIJU KRITIČKOG ČITANJA U ISTRAŽIVANJIMA O MEDIJSKOJ PISMENOSTI

Nisu zabilježeni relevantni iskazi.

OBRAZOVANJE O MEDIJIMA U NJIHOVIM VIŠESTRUKIM ULOGAMA

Nisu zabilježeni relevantni iskazi.

Potencijal društvenog utjecaja i provedivosti preporuka u neformalnom obrazovanju

PRIJEDLOG INTERVENCIJE

UKLJUČITI VANJSKE STRUČNJAKE I PREDSTAVNIKE ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA KOJI PROVODE NEFORMALNE PROGRAME U SVE SEGMENTE CIKLUSA RAZVOJA OBRAZOVNE POLITIKE (STVARANJE, PROVEDBA, VREDNOVANJE I REVIZIJA)

POTENCIJAL DRUŠTVENOG UTJECAJA

PROVODITELJI NEFORMALNIH PROGRAMA: U dva iskaza navode primjere strukturiranih suradnji sa školama u kontekstu međupredmetne provedbe; u jednom slučaju u vidu programa koji se provodi u školama, a u drugom slučaju u vidu dolazaka učenika u prostorije udruge.

NASTAVNICI UKLJUČENI U MEĐUPREDMETNU PROVEDBU: Jedna skupina sudionika navodi iskustva suradnje s vanjskim stručnjacima, a naročito udrugama, u međupredmetnoj provedbi. U pravilu se o njima očituju vrlo pozitivno, pri čemu ona u nekim slučajevima prerastaju u ambicioznije formate trajnih projektnih suradnji, primjerice opetovanih prijava na projekte mobilnosti u okviru programa Erasmus +. Druga skupina navodi kako takvih iskustava nemaju, u pravilu zbog manjka financijskih resursa da uključe vanjske stručnjake, administrativno-logističkih prepreka (dopuštenja za izvođenje djece izvan škole, prijevoz) ili manjka dostupne satnice.

ZAKLJUČNO: Nalazi su vezani samo uz fazu provedbe te ukazuju kako se vanjski/stručnjaci iz OCD-ova u provedbu medijskog opismenjavanja u školama uključuju neujednačeno i bez jasne strukture. To ukazuje kako je uključivanje u ranijim fazama *policy* ciklusa, naročito u formulaciji mjera/intervencija ključno da se osiguraju preduvjeti smislene participacije vanjskih stručnjaka u provedbi obrazovne politike, a naročito integraciji neformalnih obrazovnih programa u nastavni proces.

OCJENA PROVEDIVOSTI

► SREDNJA RAZINA (UVJETNO)

OBRAZLOŽENJE: postoji iskustvo sudjelovanja civilnog društva u svim fazama ciklusa stvaranja, provedbe, vrednovanja i revizije obrazovne politike u Hrvatskoj. Međutim, javne vlasti nisu radile puno na sustavnom jačanju tih kapaciteta. Stoga je provedivost ove preporuke dobrim dijelom uvjetovana realizacijom ostalih preporuka vezanih uz ovu smjernicu, a koje su usmjerene izgradnji poticajnog eko-sustava za djelovanje OCD-ova u okviru obrazovne politike, naročito u okviru neformalnog obrazovanja te njegovog povezivanja s formalnim.

USPOSTAVITI TRANSPARENTNE I JASNE KRITERIJE, STANDARDE I PROCEDURE ZA POSTUPKE VALIDACIJE I CERTIFICIRANJA NEFORMALNIH OBRAZOVNIH PROGRAMA OCD-A

PROVODITELJI NEFORMALNIH PROGRAMA ideju validacije i certificiranja gotovo isključivo vežu uz uvrštavanje u formalni okvir stručnih usavršavanja za zaposlene unutar obrazovnog sustava, odnosno Katalog stručnih usavršavanja Agencije za odgoj i obrazovanje. Općenito govoreći ocjenjuju kako jasnih kriterija za uvrštavanje u Katalog nema, a u slučaju medijske pismenosti to je dobrim dijelom zbog činjenice da prikladnih edukacija koje se u civilnom društvu nude nastavnicima (naročito u kontekstu domene „Kultura i mediji“ /Hrvatski jezik) ima jako malo. Zalažu se za višedionički pristup razvoju takvih kriterija. Jedan sudionik iz dominantno volonterskog kolektiva ističe da nema ništa protiv razvoja takvih kriterija, ali da oni moraju ostaviti prostor i za provoditelje koji žele rad nastaviti izvan okova profesionalizacije.

POLAZNICI NEFORMALNIH PROGRAMA se mogu podijeliti u dvije skupine. U prvoj, manjoj su oni koji su (bili) zaposleni unutar obrazovnih ustanova koji potvrđuju da im je sudjelovanje u programima neformalnog obrazovanja bilo od naročite koristi za napredovanje u struci ukoliko se radilo o edukacijama koje su uvrštene u Katalog stručnih usavršavanja. Oni koji nisu zaposleni u obrazovanju kažu kako im u formalnom smislu sudjelovanje u takvim edukacijama nije donijelo ništa ili vrlo malo u vidu pozitivne „signalizacije“ potencijalnim poslodavcima ili suradnicima, ali ističu opipljive učinke na razvoj vještina te stvaranje profesionalnih i drugih suradničkih mreža.

ZAKLJUČNO: Intervencija pokazuje značajan potencijal društvenog utjecaja, posebice ako se uzme u obzir da polaznici iz redova civilnog društva o certifikaciji i validaciji gotovo uopće ne razmišljaju u okviru šireg priznavanja kompetencija stečeni neformalnim i informalnim učenjem kakav je predviđen (ali nikad realiziran) kroz Hrvatski kvalifikacijski okvir. Perspektiva sudionika pokazuje da postoji stvarna potreba za odgovarajućim vanjskim poticajem za sudjelovanje u ovakvom tipu programa, koji čak i bez toga u bitnome doprinose profesionalnom i osobnom razvoju.

► SREDNJA RAZINA

OBRAZLOŽENJE: ovdje valja razlikovati certifikaciju i validiranje u okviru obrazovnog sustava, bilo u svrhu stručnog usavršavanja nastavnika, odnosno podučavanja učenika/studenata; te šireg priznavanja ishoda stečenih formalnim te informalnim učenjem koji se veže uz Hrvatski kvalifikacijski okvir. Provedivost preporuke u sklopu obrazovnog sustava ocjenjujemo relativno visokom, uslijed postojanja praksi koje treba ili usavršiti (Katalog stručnih usavršavanja/ASOO) ili prilagoditi ili proširiti (vrednovanje prethodnog učenja u sklopu nastavnog procesa na Sveučilištu u Rijeci). Provedivost u okviru HKO-a ocjenjujemo niskom, prvenstveno uslijed činjenice da zakonski okvir datira iz 2014. te pripadajući Pravilnik kojim se uređuje ovo pitanje još uvijek nije donesen, što ukazuje da izostanak temeljnog konsenzusa među donositeljima odluka o svrsi, a onda i načinima vrednovanja neformalno stečenih kompetencija u okviru hrvatske obrazovne politike.

USPOSTAVITI TRANSPARENTNE I JASNE KRITERIJE, STANDARDE I PROCEDURE ZA SURADNJU ODGOJNO-OBRAZOVNIH USTANOVA S ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA

PROVODITELJI NEFORMALNIH PROGRAMA kao ključne aktera za ostvarivanje suradnje između škola i OCD-ova u trenutnom okviru vide nastavnike i ravnatelje. Prve vide kao ključne inicijatore takvih suradnji, a druge, odnosno ravnatelje, kao vratare (na engleskom: *gatekeepers*) koji relativno arbitrarno odlučuju koji se neformalni programi smiju ili ne smiju izvoditi u okviru školskog kurikulumu. Ovu perspektivu u cijelosti dijele i NASTAVNICI UKLJUČENI U PROVEDBU MEĐUPREDMETNE NASTAVE.

ZAKLJUČNO: Nalazi ukazuju kako uspostavljanje jasnih, transparentnih te uključivih kriterija uključivanja OCD-ova u procese izvedbe formalnog obrazovanja ima značajan potencijal unaprijediti kako transparentnost procesa uključivanja, tako i kvalitetu obrazovnih ishoda.

► VISOKA RAZINA

OBRAZLOŽENJE: Provedba ove preporuke je uvjetovana donošenjem jednog službenog dokumenta na razini Ministarstva znanosti i obrazovanja. Može se pretpostaviti da bi proces bio izazovan, posebice zbog različitih interesnih te ideoloških pozicija unutar civilnog društva koje je zainteresirano „učiti u škole“, no to nije razlog da Ministarstvo ne pokrene proces izrade te njime upravlja vodeći računa o javnom interesu, koji je u ovom slučaju prvenstveno definiran važećim kurikulumnim i programsko-strateškim dokumentima.

IMPLEMENTIRATI VIŠEGODIŠNJE POTPORE NEFORMALNIM PROGRAMIMA MEDIJSKE PISMENOSTI

PROVODITELJI NEFORMALNIH PROGRAMA (očekivano) unisono podržavaju ovakvu preporuku te u njoj vide ključni mehanizam poboljšanja svojih obrazovnih sadržaja u vidu inovativnosti, koherentnosti te kapaciteta provedbenih timova. Dio sudionika upozorava i na potrebu da se visine potpora prilagode u svjetlu aktualnih inflatornih pritisaka. SUDIONICI TAKVIH PROGRAMA prepoznaju strast i entuzijazam organizatora, no ističu da takav pristup „ima rok trajanja“ te da mora biti podržan adekvatnim materijalnim resursima.

ZAKLJUČNO: Nalazi ukazuju da bi višegodišnje potpore u bitnome mogle unaprijediti kvalitetu neformalnih programa medijske pismenosti.

► VISOKA RAZINA

OBRAZLOŽENJE: Hrvatska ima praksu i tradiciju dodjeljivanja višegodišnjih programskih podrški civilnom društvu. Izuzimajući pitanja tehničke kvalitete javnih poziva za višegodišnje programe, njihova provedivost je isključivo stvar političke volje da se alociraju odgovarajuća sredstva iz proračunsko-lutrijskih ili EU izvora te osiguraju odgovarajući administrativni kapaciteti za praćanje provedbe te izvještavanje.

U pozivima za financiranje programa medijske pismenosti kao jedan od dodatnih kriterija za bodovanje uključiti suradnje između organizacija civilnog društva i javnih tijela (ustanova, institucija)

PROVODITELJI NEFORMALNIH PROGRAMA su dali malen broj iskaza vezan uz ovu temu – u analizi su izdvojene 3 kodne jedinice. U njima ne pokazuju pretjeran entuzijazam za ovu preporuku. Načelno nemaju ništa protiv nje, no nisu skloni da se taj kriterij forsira nauštrb nekih drugih koje smatraju legitimnim (primjerice, preferencija programima koji se provode u ruralnim područjima) te su neskloni stvaranju dodatnog posla u pripremi aplikacija koji često nemaju bitan utjecaj na kvalitetu provedbe („...često se to svodi samo na povlaćanje rukava...“).

ZAKLJUČNO: Iako su nalazi bazirani na vrlo malenom broju iskaza, ukazuju da bi OCD-ovi trebali biti oprezni pri odluci žele li te u kojem formatu zagovarati dodatno vrednovanje baš ovog kriterija u kontekstu provedbe javnih poziva za financiranje neformalnih programa medijske pismenosti.

► VISOKA RAZINA

OBRAZLOŽENJE: Korištenje ovakvog kriterija je već poznata praksa u Hrvatskoj te je primjena relativno jednostavna svakom davatelju potpore.

SIGURNOST NA INTERNETU/DRUŠTVENIM MREŽAMA: Posebno zastupljena u iskazima učenika gimnazijskih i trogodišnjih programa. Značajan udio učenika vide društvene mreže kao izvor ozbiljne ugroze za psihološko, a onda i fizičko zdravlje učenika. Često bez ovladavanja socio-emocionalnim vještinama učenici na društvenim mrežama preuzimaju uloge zlostavljača ili žrtve; ili zbog manjka adekvatnog medijskog obrazovanja postaju primatelji, a ponekad i širitelji, lažnih vijesti. Nastavnici tehničkih programa i oni uključeni u međupredmetnu provedbu ističu kako im u sklopu postojeće kurikularne strukture nedostaje prostora, a ponekad i znanja, da djecu na odgovarajući način educiraju u ovim područjima.

OSNOVNE KOMPETENCIJE U TROGODIŠNjim STRUKOVNIM PROGRAMIMA: Nastavnici koji predaju u trogodišnjim strukovnim programima upozoravaju kako je teško očekivati posebno sofisticiranu nastavu medijske pismenosti u takvim programima s obzirom da dobar dio učenika ima poteškoća s tečnim čitanjem i pisanjem; a kamoli sa zahtjevnijim elementima kao što je produkcija medijskog teksta. Upozoravaju i na izražen manjak motivacije za obrazovanje općenito te izostanak suradnje roditelja s nastavnicima te obrazovnim institucijama. Slično rezoniraju i nastavnici u tehničkim te gimnazijskim programima koji su imali iskustvo rada u trogodišnjim strukovnim programima, a i učenici gimnazija također ističu da učenici strukovnih, a naročito trogodišnjih programa, bitno zaostaju za njima u znanju, ali i drugim aspektima socio-kulturnog kapitala.

Rasprava i zaključci

Preporuke čiji je društveni utjecaj analiziran u ovom dokumentu medijsko opismenjavanje maloljetnih i punoljetnih građana zahvaćaju kroz specifične obrazovne razine i područja javnog djelovanja (osnovnoškolska, srednjoškolska, međupredmetna i neformalno-obrazovna razina). Medijska pismenost u područjima formalnog obrazovnog sustava prvenstveno je obuhvaćena na provedbenoj razini, dok se na razini neformalnih obrazovnih programa preporuke referiraju i na širi okvir utjecaja različitih dionika (vanjski stručnjaci, provoditelji programa) na razvoj ovog segmenta obrazovne politike. Nalaze i zaključke podijelili smo na “zajedničke”, odnosno one koji se odnose na cjelinu analizirane građe; te “specifične”, koji su vezani uz pojedina područja analize: osnovnoškolsko, srednjoškolsko, neformalno obrazovanje i međupredmetna provedba GOO-a. Konačno, u ovoj sekciji se osvrćemo i na “dodatne” nalaze i zaključke: one koji su proizašli iz analize, premda nisu bili inicijalno predviđeni istraživačkim dizajnom.

U cjelini, rezultati procjene društvenog utjecaja preporuka za razvoj medijskog obrazovanja, ukazuju da među provediteljima i polaznicima formalnih obrazovnih programa (nastavnici iz osnovnih, trogodišnjih, četverogodišnjih i petogodišnjih škola te gimnazija; učenici iz trogodišnjih, četverogodišnjih i petogodišnjih škola te gimnazija), kao i provediteljima neformalnih obrazovnih programa, postoji nedvojbena konsenzus da **MEDIJSKOJ PISMENOSTI TREBA DATI VIŠE PROSTORA U PROCESIMA UČENJA.**

Unutar osnovnoškolskog obrazovnog sustava ključni je izazov postojeća sadržajna prezasićenost kurikuluma i nedostatan satnica za sadržaje medijske pismenosti. Unutar srednjoškolskog sustava iskustva s obzirom na tip škola su različita: nastavnici u gimnazijama ističu podređenost cjelokupnog obrazovnog procesa zahtjevima državne mature koja ne obuhvaća teme medijske pismenosti, nastavnici u tehničkim školama ističu kurikularnu opterećenost, dok nastavnici u trogodišnjim školama upozoravaju na činjenicu da se Hrvatski jezik provodi tek 3 sata tjedno, što je izrazito nedostavno uzimajući u obzir strukturu polaznika takvih programa. Proveditelji neformalnih programa smatraju da je medijsko obrazovanje unutar formalnog obrazovnog sustava nestandardizirano ili se uopće ne provodi.

Konkretna preporuka sugerirala je više prostora za medijsku pismenost bilo unutar nastave Hrvatskoga jezika ili nekog drugog predmeta. U prvom slučaju, nužno bi bilo povećati satnicu za provođenje medijske pismenosti u predmetnom području Kultura i mediji (tzv. domena C) jer se radi o obveznom predmetu koji se jednako provodi u svim školama u Hrvatskoj. U drugom slučaju, specijalizirani predmet koji će se baviti samo medijskim obrazovanjem otvara pitanja ukupne školske satnice i opterećenja učenika.

↓

Nalazi procjene društvenog utjecaja ukazuju na nisku razinu provedivosti preporuke u osnovnim školama. Iako bi s obzirom na trenutno stanje bilo kakvo proširenje provedbenog okvira medijskog obrazovanja u osnovnom školstvu imalo značajan društveni utjecaj, trenutno je prostor za uvođenje novih obrazovnih sadržaja unutar kurikularnog okvira poprilično ograničen, u smislu povećanja satnice ili uvođenja novog školskog predmeta. Trenutno jedini realan prostor za medijsko opismenjavanje učenika u sklopu osnovne škole vidimo unutar eksperimentalnog programa „Osnovna škola kao cjelodnevna škola“ koji će se od rujna 2023. provoditi u 64 osnovne škole, s tendencijom uvođenja u sve osnovne škole u Republici Hrvatskoj. Eksperimentalni program u segmentu A1 podrazumijeva povećanje satnice predmeta Hrvatski jezik za jedan nastavni sat tjedno te uvođenje obaveznog predmeta Informacijske i digitalne kompetencije u trajanju od jednog nastavnog sata tjedno, oboje od prvog do osmog razreda. Program potpore, potpomognutog i obogaćenog učenja (A2) nije izravno usmjeren na pojedine nastavne predmete već na pojedina odgojno-obrazovna područja, odnosno pismenost učenika. Sudjelovanje učenika u Programu izvannastavnih aktivnosti (B1) pak je izborno, ne uključuje vrednovanje i ocjenjivanje te je potpuno besplatno, u pravilu se izvodi kao kombinacija aktivnosti unutar prostorija školskog i neposrednog izvanškolskog okruženja ili u drugim prostorima prilagođenima za njegovu izvedbu.

Primjenjivost preporuke za povećanje prostora za sadržaje medijske pismenosti unutar srednjoškolskog obrazovnog sustava varira s obzirom na tip škole pa tako nalazi procjene društvenog utjecaja ukazuju na nisku do srednju razinu provedivosti preporuke. U svjetlu najavljenog smanjenja ili ukiđanja satnice niza općeobrazovnih predmeta, među kojima i Hrvatskog jezika, unutar trogodišnjih programa prioritet je očuvanje njihove satnice. U gimnazijskim i tehničkim programima pak najveći prostor promjene u kontekstu medijskog opismenjavanja nalazi se u predmetima koji nisu obavezni na državnoj maturi, potom izbornim predmetima te izvannastavnim aktivnostima. Najveći potencijal ovdje ima medijsko obrazovanje ugrađeno u zaseban predmet Građanski odgoj i obrazovanje, s čime se slažu gotovo svi sudionici fokusnih grupa, eksplicitno nastavnici u gimnazijama i trogodišnjim školama te učenici uključeni u međupredmetnu provedbu.

Drugi ključni zajednički nalaz odnosi se na ULAGANJE U LJUDSKE RESURSE. Načelno, preporuke koje se odnose na educiranje učitelja za provedbu kurikuluma te razvoj ljudskih potencijala za provedbu (multimedijskog) projektnog učenja u području medijske pismenosti nametnule su se kao središnja tema gotovo svih fokusnih grupa.

Osnovnoškolski nastavnici iskazuju široku podršku kvalitetnijoj te nadasve dostupnoj edukaciji nastavnika u području medijske pismenosti. Provoditelji neformalnih obrazovnih programa slažu se s procjenom potreba, kao i manjkavostima postojećeg modela te iskazuju spremnost da doprinesu razvoju novog modela usavršavanja. Nastavnici u trogodišnjim programima ističu potrebu za dodatnim osposobljavanjima, bilo u sadržajnoj, bilo u tehničkoj komponenti medijske pismenosti. Učenici svih usmjerenja smatraju da bi se učitelji i nastavnici trebali osnaživati u smjeru tehničke osposobljenosti za baratanje informacijskom i komunikacijskom tehnologijom.

Nastavnici u tehničkim školama potvrđuju kako je kvaliteta provedbe uglavnom prepuštena volji te inicijativi samih nastavnika. Nastavnici u gimnazijama općenito podržavaju veću dostupnost edukacija, no sumnjaju u interes i motivaciju dijela nastavnika. Osim nevoljkosti dijela nastavnika i učitelja da se kontinuirano educiraju, u ovom su se segmentu nametnule još dvije ključne teme: aktivno uključivanje nositelja vlasti u razvoj i pružanje edukacija te (ne) adekvatno visokoškolsko obrazovanje budućeg školskog kadra u kontekstu sadržaja vezanih uz izborne predmete i međupredmetne teme. Nalazi recentnog istraživanja (Ciboci Perša, Burić i Bagić, 2023) provedenog među nastavnicima Hrvatskog jezika i učiteljima razredne nastave jasno ukazuju na potrebu cjelovitog i sveobuhvatnog pristupa osposobljavanju nastavnog i učiteljskog kadra u svim dimenzijama medijske pismenosti.

↓

Preporuka koja se odnosi na educiranje osnovnoškolskih učitelja za provedbu kurikuluma medijske pismenosti prvenstveno je istaknula nužne promjene u visokom obrazovanju tako da učitelji koji medijski opismenjuju djecu u školama moraju tijekom studija steći sve potrebne kompetencije, što trenutačno nije slučaj. Osim toga, nužno je učiteljima omogućiti kontinuirano nadograđivanje znanja i vještina stečenih tijekom studija, a ono mora doći od strane nadležnih institucija – Ministarstva znanosti i obrazovanja te Agencije za odgoj i obrazovanje. Preporuka ističe važnu ulogu organizacija civilnog društva kojima pak podršku trebaju pružiti nacionalne institucije kroz sufinanciranje projekata koje udruge provode.

Zbog toga, uz tu preporuku možemo vezati i onu koja se odnosi na uspostavljanje transparentnih i jasnih kriterija, standarda i procedura za postupke validacije i certificiranja neformalnih obrazovnih programa OCD-a. Provoditelji neformalnih programa ideju validacije i certificiranja gotovo isključivo vežu uz uvrštavanje u formalni okvir stručnih usavršavanja za zaposlene unutar obrazovnog sustava, odnosno Katalog stručnih usavršavanja Agencije za odgoj i obrazovanje. Ocjenjuju kako jasnih kriterija za uvrštavanje u Katalog nema. Polaznici neformalnih programa zaposleni unutar obrazovnih ustanova potvrđuju da im je sudjelovanje u programima neformalnog obrazovanja bilo od naročite koristi za napredovanje u struci ukoliko se radilo o edukacijama koje su uvrštene u Katalog stručnih usavršavanja.

Nalazi procjene društvenog utjecaja ukazuju na srednju razinu provedivosti preporuke o kontinuiranom i adekvatnom educiranju nastavničkog kadra. U osnovnim školama provedivost je prije svega uvjetovana spremnošću visokoobrazovnih institucija da izmijene svoje programe edukacije budućih nastavnika kako bi uključili više elemenata vezanih uz medijsku pismenost te spremnošću resornih institucija javne vlasti (MZO-a i AZOO-a) da razviju i podrže cjelovit sustav osposobljavanja u ovom području. U srednjim školama nalazi ukazuju kako interes za različite edukacije te razvoj potencijala postoji među manjinom nastavnika. Međutim, oni isto ukazuju da će bez dodatnih poticajnih faktora aktivnosti osposobljavanja nastavnika (pa i onih Hrvatskog jezika te Informatike) u srednjim školama uglavnom dosezati užu jezgru motiviranih te zainteresiranih nastavnika.

Provedivost preporuke o postupcima validacije i certificiranja neformalnih obrazovnih programa OCD-a u sklopu obrazovnog sustava relativno je visoka uslijed postojanja praksi koje treba ili usavršiti (Katalog stručnih usavršavanja/ASOO) ili prilagoditi ili proširiti (vrednovanje prethodnog učenja u sklopu nastavnog procesa na Sveučilištu u Rijeci). S obzirom da Pravilnik kojim se uređuje ovo pitanje u sklopu Zakona o hrvatskom kvalifikacijskom okviru od 2014. godine nije donesen, utvrđen je izostanak temeljnog konsenzusa među donositeljima odluka o svrsi i načinu vrednovanja neformalno stečenih kompetencija u okviru hrvatske obrazovne politike, te je stoga provedivost preporuke u tom segmentu ocijenjena niskom.

Određeni prostor za daljni razvoj medijskog opismenjavanja unutar obrazovnog sustava postoji u konceptu B2 Eksperimentalnog programa “Osnovna škola kao cjelodnevna škola”, koji se organizira i ostvaruje kroz suradnju škola, osnivača škola i drugih nositelja odgojno-obrazovnih aktivnosti, među kojima su i organizacije civilnog društva. Ipak, u ovom području ne postoji značajniji iskorak u dosadašnjem povezivanju formalnog i neformalnog obrazovanja niti potrebi angažiranja nastavnika u provedbu sadržaja koji postoje u službenim kurikulumima. Provedba Programa B2 kao dijela školskoga kurikuluma moguća je nakon stručne prosudbe i dopusnice pojedinačnim izvanškolskim programima u pogledu kvalitete, općih odgojno-obrazovnih ciljeva i načina provedbe. Postojeća praksa izdavanja dopusnica za provedbu programa u ovom je slučaju zadržana, a u samom Programu ne spominje se (participativna, transparentna) izrada ikakvog tipa pravilnika, kao što je sugerirano u preporukama analiziranim u ovom dokumentu.

Kada je riječ o nalazima koji se uže vežu uz određene tipove obrazovnih programa, analiza primjerice ukazuje kako je osim značajnog povećanja satnice za sadržaje medijske pismenosti, bilo unutar predmeta Hrvatski jezik ili među-predmetnih tema, NA OSNOVNOŠKOLSKOJ RAZINI najveći prostor za napredak detektiran u razvoju suradnje između učitelja i knjižničara na medijskom opismenjavanju. Preporuka unutar smjernice za osnovne škole (DKMK, 2023) ističe da knjižničari mogu imati ključnu ulogu u medijskom obrazovanju u hrvatskim školama jer osim resursa kojima raspolaze u svojim knjižnicama, posjeduju i veliko znanje o samim medijima i kritičkom vrednovanju informacija koje su stekli tijekom studija, ali i tijekom kontinuiranog usavršavanja koje provodi Agencija za odgoj i obrazovanje. Osnovnoškolski nastavnici iskazali su unisonu podršku razvoju zasebnog kurikulumu za knjižničare te njihovom osnaživanju za preuzimanje snažnije uloge u području medijske pismenosti. Na odgovarajući način nalazi procjene društvenog utjecaja ove preporuke primjenjivi su i na srednje škole te kao takvi ukazuju na ZNAČAJAN KRATKOROČNI ZAGOVARAČKI POTENCIJAL OVE PREPORUKE.

↓

Preporuke za SREDNJE ŠKOLE (Telecentar, 2023) fokusirale su se na multimedijско projektно učenje, u segmentima 1) razvoja ljudskih potencijala nastavnika Hrvatskoga jezika i Informatike, 2) kreiranja obrazovnih sadržaja te 3) razvoja tehničkih kapaciteta za provedbu multimedijских projekata u nastavi. U prvom segmentu, nalazi ne omogućavaju utemeljeno zaključivanje o potencijalu društvenog utjecaja ove skupine intervencija, primarno jer nastavnici uopće dvoje u mogućnost njezine široke primjene. U drugom segmentu nalazi u cjelini ukazuju kako su i nastavnici i učenici skloni projektnom učenju, no multimedijски, a naročito digitalni element ove preporuke ne nalazi sličnu podršku među sudionicima. U trećem segmentu nalazi ukazuju kako iz perspektive nastavnika i učenika nema potrebe za značajnim ulaganjima u tehničke kapacitete, premda je takav stav primarno temeljen na zadovoljstvu osnovnom tehničkom opremljenošću (računala, pametne ploče i slično), ali ne i pristupom specifičnoj opremi i programima usmjerenim medijskom opismenjanju. Nastavnici trogodišnjih programa pak prepoznaju kako bi projektни, a naročito multimedijски rad mogao biti osjetno zanimljiviji njihovim učenicima, no upozoravaju na manjak satnice potrebne za izvedbu takve nastave.

Nalazi procjene društvenog utjecaja smjernice za MEĐUPREDMETNU NASTAVU GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA (Gong, 2023) u cjelini ukazuju kako preporuke u ovom obliku neće postići relevantan društveni utjecaj. Nastavnici uglavnom ne vide značajan prostor kvalitetne integracije sadržaja vezanih uz medijsku pismenost u okvir međupredmetnog GOO-a u njegovom trenutnom formatu, dok učenici uopće niti ne prepoznaju elemente nastave u kojima se ti nastavni sadržaji u praksi povezuju. Ipak, nastavnici, kao i provoditelji neformalnih obrazovnih programa, podržavaju uvođenje obveznog predmeta Građanskog odgoja i obrazovanja s naglašenom komponentom medijske pismenosti, nakon čega bi neke od preporuka mogle biti iskoristive. Nalazi procjene korespondiraju nalazima recentnog istraživanja o provedbi GOO-a kao nedovoljno sustavnoj te ovisnoj o brojnim faktorima: “potrebno je uložiti mnogo više napora u osiguravanju koordinacije u provedbi ovakvih međupredmetnih modela, uložiti više truda u inicijalnu edukaciju i profesionalno usavršavanje učitelja o sadržajima i metodama te usmjeriti pažnju na daljnje stvaranje poticajnog okruženja za raspravu o kvalitetnoj provedbi građanskog odgoja i obrazovanja” (Kovačić, Baketa i Bajkuša, 2023).

Smjernice za NEFORMALNO OBRAZOVANJE (Kurziv, 2023) obuhvatile su širi okvir poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva koje bi trebalo biti oblikovano na način da provoditelje neformalnih obrazovnih programa iz redova civilnog društva uključi u oblikovanje politika koje se tiču tih programa unutar obrazovnog sustava. To se u prvom redu odnosi na preporuke za uspostavu transparentnih i jasnih kriterija, standarda i procedura za postupke validacije i certificiranja neformalnih obrazovnih programa OCD-a te za suradnju odgojno-obrazovnih ustanova s organizacijama civilnog društva. Provedivost prve preporuke ocijenjena je srednjom, a sudionici se zalažu za višedionički pristup. Provedivost druge preporuke ocijenjena je visokom, a nalazi ukazuju kako bi uspostavljanje takvih kriterija imalo značajan potencijal za transparentnost procesa uključivanja, tako i kvalitetu obrazovnih ishoda. Ključno polazište za osiguravanje najvećeg potencijala i održivosti neformalnih programa medijske pismenosti odnosi se na implementaciju višegodišnjih potpora tim programima, a njihova provedivost je isključivo stvar političke volje da se alociraju odgovarajuća sredstva iz proračunsko-lutrijskih ili EU izvora te osiguraju odgovarajući administrativni kapaciteti za praćenje provedbe te izvještavanje.

Dodatne teme obrađene u sklopu procjene utjecaja predloženih smjernica odnose se na sigurnost na internetu odnosno društvenim mrežama te osiguravanje stjecanja osnovnih kompetencija u trogodišnjim strukovnim programima. Tema sigurnosti na internetu posebno je zastupljena u iskazima učenika gimnazijskih i trogodišnjih programa, dok nastavnici tehničkih programa i oni uključeni u međupredmetnu provedbu ističu kako im u sklopu postojeće kurikularne strukture nedostaje prostora, a ponekad i znanja, da djecu na odgovarajući način educiraju u ovim područjima. U sklopu projekta MOV izrađena je i smjernica za razvoj socio-emocionalnih vještina kao ključne komponente medijske pismenosti djece i mladih (Pragma, 2023) čije preporuke korespondiraju iskazima učenika i učitelja: jasnije integrirati socio-emocionalno učenje u medijsko obrazovanje unutar kurikulumu, uz uključivanje roditelja u edukacije te osmišljavanje i/ili prilagodba kvalitetnih (inozemnih i domaćih) verificiranih programa socio-emocionalnog učenja i medijske pismenosti.

Nastavnici u trogodišnjim strukovnim programima, što potvrđuju i nastavnici u tehničkim te gimnazijskim programima s iskustvom rada u tom području obrazovanja, upozoravaju na poteškoće s tečnim čitanjem i pisanjem kod velikog dijela učenika te izražen manjak motivacije za obrazovanje općenito. I na ovoj se razini pokazuje da je pitanje uvođenja ili razvoja sadržaja medijske pismenosti uvelike uvjetovano očuvanjem satnice niza općeobrazovnih predmeta u trogodišnjim školama te da je teško govoriti o reformiranju pojedinih elemenata obrazovnog sustava bez odgovarajućeg rješenja nekih od osnovnih pitanja njegova funkcioniranja.

***

↓

Ono na što nedvojbeno upućuju ovi nalazi procjene društvenog utjecaja smjernica za javne politike moglo bi se sažeti u jednostavan slogan: ima volje, nema načina. Konstanta su inicijativa i entuzijizam pojedinaca u obrazovnom sustavu, koji postoje usprkos sustavu, ne zahvaljujući mu. Prostora za napredak ima, no za to je potrebna obuhvatna i sustavna strategija medijskog opismenjavanja šire populacije. U prvom redu, takva bi strategija morala odgovoriti na presudna pitanja u razvoju kritičkog mišljenja, ključnog segmenta medijske pismenosti: što se (kritički) proučava, tko poučava i koje vrijednosti stoje iza toga. Kao što je istaknuto u uvodu, pohađanje programa medijske pismenosti statistički je značajan prediktor građanskog angažmana i digitalne umrežene participacije u općoj populaciji (Vozab, 2023). Medijsko je obrazovanje kontekstualan proces koji treba uzimati u obzir postojanje različitih interesnih te ideoloških pozicija unutar društva i jasno se opredijeliti za vrijednosti demokracije, aktivnog sudjelovanja, društvene pravde, solidarnosti i društvene uključenosti.

Stoga ovdje predložene intervencije vidimo kao polazište za donošenje zasebnog strateškog dokumenta u području razvoja medijske pismenosti koji će biti izrađen u participativnom i transparentnom procesu sa svim dionicima sustava te utemeljen na dokazima, čemu vjerujemo da mogu pridonijeti i ove smjernice te procjena njihova društvenog utjecaja na javne politike. Takav bi dokument obuhvatio sve razine učenja, u svim životnim razdobljima i u svim izvedbenim oblicima (formalno i neformalno obrazovanje te informalno učenje). Medijska pismenost bi na taj način obuhvatila sve tehničke, kognitivne, socijalne, civilne, etičke i kreativne kapacitete koji omogućuju građanima učinkovit pristup i korištenje informacijama i medijima te sigurno i odgovorno stvaranje i dijeljenje medijskih sadržaja na različitim platformama, prema preporukama Vijeća Europske unije (2020). Takav bi dokument, uz obrazovni, nužno morao uzeti u obzir i medijski sustav Republike Hrvatske i adekvatno ga adresirati u terminima ekonomije medija, pluralizma medija i vlasništva medija te doprinijeti razumijevanju funkcioniranja medijskog tržišta i medijskog javnog prostora.

Reference

Aufderheide, P. (1993). *Media Literacy. A Report of the National Leadership Conference on Media Literacy*. Aspen Institute, Communications and Society Program, 1755 Massachusetts Avenue, N. — [POVEZNICA](#)

Baron, R. J. (2019). Digital Literacy. In R. Hobbs & P. Mihailidis (Eds.), *The International Encyclopedia of Media Literacy*, Volume 1 (pp. 343–349). Wiley-Blackwell.

Bejaković, P. (2006). Vodič za analizu socijalnih utjecaja. — [POVEZNICA](#) (2. svibnja 2023)

Bilić, P. (2023). *Medijska pismenost građana Republike Hrvatske: istraživački izvještaj*. Zagreb: Institut za razvoj i međunarodne odnose.

Bilić, P. i Brajdić-Vuković, M. (2023). Biti medijski pismen(a) u Republici Hrvatskoj: karakteristike i odabrane dimenzije medijske pismenosti kao društvene prakse. Izlaganje na IX. Nacionalnom kongresu Hrvatskog sociološkog društva. Split, 19. i 20. svibnja 2023.

Bhargava, R. (2019). Data Literacy. In R. Hobbs & P. Mihailidis (Eds.), *The International Encyclopedia of Media Literacy*, Volume 1 (pp. 303–307). Wiley-Blackwell.

Buković, N. (2022). *Akteri, kontinuitet i promjena: analiza institucionalnoga ustroja hrvatske politike strukovnog obrazovanja*. (Doktorska disertacija). Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti. Zagreb. — [POVEZNICA](#) (29. svibnja 2023.)

Ciboci Perša, L., Burić, I. i Bagić, D. (2023). *Medijske kompetencije učitelja i njihova povezanost s procjenom medijskih kompetencija učenika*. [Neobjavljen rukopis].

Ciboci Perša, L., Labaš, D. i Burić, I. (2023). *Medijska pismenost učitelja razredne nastave i učitelja Hrvatskoga jezika*. Zagreb: Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu.

Draguzet, A. (2020). Medijska pismenost u novim hrvatskim kurikulumima. — [POVEZNICA](#) (2. svibnja 2023.)

Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu – DKMK (2023). *Medijsko obrazovanje unutar formalnog obrazovnog osnovnoškolskog sustava*. — [POVEZNICA](#) (12. srpnja 2023.)

- Elo, S. i Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62 (1): 107–115.
— [POVEZNICA](#) (18. svibnja 2023.)
- Esteves, A.M., Franks, D. & Vanclay, F. (2012). Social impact assessment: the state of the art, *Impact Assessment and Project Appraisal*, 30:1, 34–42, DOI: 10.1080/14615517.2012.660356
- Europska Komisija (2009). *Commission Recommendation of 20 August 2009 on media literacy in the digital environment for a more competitive audiovisual and content industry and an inclusive knowledge society*.
— [POVEZNICA](#) (2. svibnja 2023.)
- Europska Komisija (2016). *Mandate of the Expert Group on Media Literacy*.
— [POVEZNICA](#) (2. svibnja 2023.)
- Europska Komisija (2018). *AVMS Direktiva*.
— [POVEZNICA](#) (2. svibnja 2023.)
- Europska Komisija (2011). *Developing effective ex ante social impact assessment with a focus on methodology, tools and data sources*.
— [POVEZNICA](#)
- Europska Komisija (2022). *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens - With new examples of knowledge, skills and attitudes*.
— [POVEZNICA](#) (2. svibnja 2023.)
- Europski Parlament i Vijeće EU (2006). *RECOMMENDATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning*. — [POVEZNICA](#) (2. svibnja 2023.)
- Gong (2023). *Medijsko obrazovanje u međupredmetnoj provedbi građanskog odgoja i obrazovanja*. — [POVEZNICA](#) (12. srpnja 2023.)
- Hobbs, R. (2019). Media Literacy Foundations. In R. Hobbs & P. Mihailidis (Eds.), *The International Encyclopedia of Media Literacy*, Volume 1 (pp. 851–870). Wiley-Blackwell.
- Hsieh, H.-F. i Shannon, S.E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15 (9): 1277–1288.
— [POVEZNICA](#) (18. svibnja 2023.)
- IAIA (1994). Guidelines and Principles For Social Impact Assessment.
— [POVEZNICA](#)
- IAIA (2003). Principles and guidelines for social impact assessment in the USA : The Interorganizational Committee on Principles and Guidelines for Social Impact Assessment, *Impact Assessment and Project Appraisal*, 21:3, 231–250, DOI: 10.3152/147154603781766293
- Kellner, D., & Share, J. (2019). *The Critical Media Literacy Guide: Engaging Media and Transforming Education*. Brill.
- Kovačić, M., Baketa, N. & Bajkuša, M. (2023). *Provedba međupredmetne teme „Građanski odgoj i obrazovanje“ u osnovnim i srednjim školama: rezultati kvalitativnog istraživanja*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.
- Kurziv – Platforma za pitanja kulture, medija i društva (2023). *Medijska pismenost u neformalnom obrazovanju*. — [POVEZNICA](#) (12. srpnja 2023.)
- Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution*. — [POVEZNICA](#) (18. svibnja 2023.)
- Mihailidis, P., & Thevenin, B. (2013). Media Literacy as a Core Competency for Engaged Citizenship in Participatory Democracy. *American Behavioral Scientist*, 57(11), 1611–1622. — [POVEZNICA](#)
- Nicaise, I. (2008). *Social Impact Assessment: Discussion Paper*. Europska Komisija. — [POVEZNICA](#)
- Potter, J. (2013). Review of Literature on Media Literacy. *Sociology Compass*, 7(6), 417–435. — [POVEZNICA](#)
- Pragma (2023). *Socio-emocionalne vještine kao ključna komponenta medijske pismenosti djece i mladih*. — [POVEZNICA](#) (12. srpnja 2023.)
- Spencer, L., Ritchie, J. i O'Connor, W. (2005). Analysis: Practices, Principles and Processes, u: Ritchie, J. i Lewis, J. (ur.), *Qualitative Research Practice. A Guide for Social Science Students and Researchers*. Sage Publications. London-Thousand Oaks-New Dehli: 199–218.
- Telecentar (2023). *Smjernice razvoja medijske pismenosti u srednjim školama*.
— [POVEZNICA](#) (12. srpnja 2023.)
- UNESCO (2013). *Media and information literacy: policy and strategy guidelines*. — [POVEZNICA](#) (2. svibnja 2023.)
- UNESCO (2018). *Five laws of media and communication literacy*.
— [POVEZNICA](#) (2. svibnja 2023.)
- UNESCO (2019). *Belgrade Recommendations on Draft Global Standards for Media and Information Literacy Curricula Guidelines*.
— [POVEZNICA](#) (2. svibnja 2023.)
- Vanclay, F. (2003). International Principles For Social Impact Assessment, *Impact Assessment and Project Appraisal*, 21:1, 5–12, DOI: 10.3152/147154603781766491
- van Laar, E., van Deursen, A. J. A. M., van Dijk, J. A. G. M., & de Haan, J. (2020). Determinants of 21st-Century Skills and 21st-Century Digital Skills for Workers: A Systematic Literature Review. *SAGE Open*, 10(1), 215824401990017. — [POVEZNICA](#)
- Vijeće Europe (2022). *Recommendation CM/Rec(2022)4 of the Committee of Ministers to member States on promoting a favourable environment for quality journalism in the digital age*. — [POVEZNICA](#) (2. svibnja 2023.)
- Vijeće Europe (2022). *The Digital Era? Also My Era! Media and information literacy: a key to ensure seniors' rights to participate in the digital era*.
— [POVEZNICA](#) (2. svibnja 2023.)
- Vijeće Europske Unije (2018). *PREPORUKA VIJEĆA od 22. svibnja 2018. o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje*.
— [POVEZNICA](#) (2. svibnja 2023.)
- Vozab, D. (2023). *Tracking the relationship between media literacy and political participation across different generations*. [Neobjavljen rukopis].

Zagreb, 2023.

IMA VOLJE, IMA LI I NAČINA?

Procjena društvenog utjecaja smjernica
za razvoj medijskog obrazovanja

Paško Bilić
Nikola Buković
Matija Mrakovčić

ESF projekt
'Medijsko obrazovanje je važno.MOV'

ISBN: 978-953-7960-45-2